ДЗВОНИ



ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 4
1934
ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

4-ий рік видання.

ЗМІСТ

4 (37)-го числа за квітень 1934 р.:

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл., піврічно 8 зл., чвертьрічно 4 зл. Окреме число 1·50 зл.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 3 доляри, — Окреме число 0·30 дол.
В Чехословаччині: Річно 2.50 дол., піврічно 1·30 дол., чвертьрічно 0·70 дол.
В Румунії: Річно 500 леїв, піврічно 275 леїв, чвертьрічно 150 леїв.

Видає Видавн. Кооп. „Мета". Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 94-56

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС", ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

Роман Завадович.

Профан.

Підхмарний зрив тут крилить свої лети
І міццю співе молодий розгін;
Тут серце впало червінню ракети —
Уважно! Стопчеш чоботом рубін!

Розтяли глуму людського штилети
Рожеву тишу кришталевих стін —
Пішов профан — і дармо кличу: де ти?
І дармо дзвоню я — без серця дзвін.

Пішов профан — а зимний згиб підкови
Багрить на серці виритим тавром
І витискає теплий кармін крови.

Готов мерщій золочений пором!...
Тут на землі нам місця не зогріти,
Перепливемо в соняшні орбіти.

Роман Завадович.

Поет.

Маляр і музик, архітект і скульптор,
Ґравер і ґрафік ув одному стопі,
Многораменність соняшного культу,
Залізна віра в здійсненість утопій.

Звершеність пензля, срібні скарби пульту
Крислата квітка мрій гіперантропа,
Що понадхмарним жбуром катапульти
Торкає зорі в бистрому галопі.

А потім з візій отрясе повіки,
Відложить вицвіт творчої натуги
І знову смертним стане чоловіком.

І те, що серце виткало з райдуги,
Виссало з неба золотої чари,
Понесе людям у весільнім дарі.

М. С-ка.

Весні.

Грають золоті кришинки,
Танцюють листочки і бруньки.
Зеленіють,
радіють,
хитаються.
Вітаються головками,
Ага!... Весна!
Йде пташиними ніжками
Стежечками між полями,
А там.... на гилячці сіла,
Розгойдала і.... полетіла.
Ого!

Л. Улянд.

Недільна пісня вівчаря.

Отсе є Божий день!
Самий в широкім я степу;
Ще ранний дзвін бє від часу,
Тиша кругом ген, ген.

Молюся і клячу.
Солодкий жах! таємний рух!
Немов зійшов тим Божий дух,
Що Богу шлють мольбу.

Простір небесний ген,
Святочно і прозоро снить,
Так ось розкриється у мить.
Отсе є Божий день!

Перекл. *Ірина Гузар.*

Наука вчить, що моральні закони і фізикальні права є рівно правами природи, та що нарушення одних чи других веде до нещастя і нужди.

R. A. Millikan (найбільший сучасний америк. фізик).

Борис Лисянський.

Палає грізно дикий Схід,
Невинна кров тече рікою;
За Князем-Голодом услід
Йде Володарка-Смерть з косою.

Спянів од шалу лютий Хам,
Не знають меж нелюдські муки . . .
А Захід мрійливий — катам
Братерні простягає руки.

У. Кравченко.

Наше слово.

Ярославі Мандюковій в альбом

— Слава слову!
　　　　　　— Присно й нині!
— І во віки слава! Слава!
— Служанки, краси жрекині,
а загляньмо в скарбівниці,
скільки в них є срібла... криці...
скільки золота... перлин?
　　　　　　　　Чи багато
нам лишається про свято,
на величний спів рапсод?!
— — — — — — — — — —
Вся бувальщина кривава,
все руїнне лихоліття,
знищили нам слово-квіття,
скарб коронний княжих скринь
і перлини і хрусталі
стоплено на сльози — жалі...
зойки... та слова дрібні...
голосіння... плач рабинь...
— — — — — — — — — —
Тай у наших днях яскравих
апокаліптичні яви
перейшли по Україні...
перейшли — порозкидали
по лугах — степах широких
і коралі і рубіни,
перли чисті — поточисті
розгубились край могили...
— — — — — — — — — —

Гей, Жрекині вірлоокі,
очистім огнем любови
скарби наші — наше Слово —
на обнову...
Кожна кинь — до княжих скринь —
жменю слів... слів-жемчугів...
золота... і більше сталі...
хай пливуть пісні рапсоди
з шумом води —
як без криг пливуть весною
наші ріки...
з запахом і з чаром зілля...
— — — — — — — — — —
Недалеко до весілля!...
— — — — — — — — — —
— Слава слову!
— І на віки!

Дм. Бандрівський.

* * *

Якась хижа птаха сіла на покрівлі моєї хати і завела страшною, наче би мені звісною піснею.

Мої губи силяться акомпаніювати, а поодинокі звуки на устах завмирають, хоч ще ненароджені.

І не знаю, чи це кара небес, чи благословення для мене.

Героям.

По Вас вже не стало сліду. Осінні дощі змили, зрівняли Ваші гроби. І око живих вже не найде Вас.

Лиш осіння хмара бачить Вас і плаче дрібним дощем над Вами; лиш весняне сонце знає Вас і благословить новому життї, зрошеному Вашими соками.

Геракль.

Геракль вибрався в мандрівку життя. Зачував про грізну Паню, що дуби покотом стелить, про бистроногі коні, що в горі вогненними крилами дихають. Хотів побачити їх. Хотів змірятись з ними.

Пішов.

В долині під його ногами стелилися мертві повіки дубів, поконаних грізною Панею. Над ним вогняні бичі цілували голови хат.

До його уха долітала пісня гробу. На вид цього його серце засміялося розпукою завзяття. І воно зродило Силу, що змірилась з грізною Панею і покорила її, що огненні бичі взяла в руки й освітила ними повіки мертвих дубів, що пісню гробу змінила в пісню вічного життя.

Іван Марків.

Між старими знайомими.

Давно був я вже в мойому рідному селі. Праця на шматок хліба не дозволяє. Насилу діждався вільної хвилі і щось пігнало мене до місця уродження. Затужила душа за знайомими дорогами, луками, полями, за рікою. Треба відсвіжити в памяті полинялі образи дитячих вражінь, звязаних з місцями молодечих забав та ігор. Закортіло поговорити з товаришами юних днів, відсвіжити духа, набрати сили до праці у важких обставинах.

Ось воно, моє рідне село. Простягнулося вздовж ріки та купається в традиційній зелені, бо в часі світового буревію вигоріло до тла. На згарищах виринуло нове, будоване руками італійських полонених, та не вкрите соломою, шуварем, а червона дахівка говорить, що нові часи настали. Чи може ліпші від минулих? Ох, „закрий серце очі, закрий!“

Йду здовж села. Не пізнаю молодого нарибку; постарілі, а колись знайомі обличчя здивовано дивляться на мене, я на них. Хвилинка інтенсивної праці ума й обопільне: „Ах, то ви“?! Це старі. А молоді? Одягнені в міську тандиту. Ідуть дорогою, несуть серпи, коси. А в серці що?

Пішов я до ріки, скупався в не дуже чистій воді, відсвіжив тіло, та чогось мені бракувало, чогось недоставало; хотілося досягнути, знайти те, за чим я прибув. Пішов у поле, оглянув царину, зайшов поміж старі вільхи, де чайки ще й тепер тужливо скиглять, як і за літ моєї молодости. Куди ж іще? Ага, он стара церковця, окружена величезними липами, стоїть на горбку, неначе опікунка своїх вірних споглядає на село. Щось мене туди манило. Піду. Як же не навідатися до місця, де що неділі біглося, де на Великдень бачилося пишні гаївки? Обійшов я церковцю навколо, спинився біля бічних дверей і відчитую: „Сей храм создан р. Г. 1648“. Порядний собі вік! А цікаво, скільки то сердець моїх „краянів“ горіло у тім храмі святим вогнем екстази до Всевишнього! А скільки то їх приймало „послідноє цілованіє“ на вічну дорогу від найближчих. Піду до них, що вже „благую часть ізбрали“. Може зустріну старих знайомих, обміняюся з ними своїми почуваннями, може й вони розкажуть мені свої радощі і злидні, що в їх життю чергувалися. Бо життя це чергування одних і других і блаженний раб, що не угнеться під тягарем скорби і не опяніє під впливом радощів.

Пурпуром сонічко сходить,
Пурпуром криється в морю:
Так і ти будь спокійний
В щастю і в горю.

Через дорогу і я вже поміж ними. Лише он там в другім кінці кладовища горбки землі свідчать, що під ними міститься

колишнє життя, бо тут біля брами все загладжене, хіба камяний, чи деревляннй хрест значить місце вічного сну. Чи в силі я дати вислів тим почуванням, що охопили мене, коли я знайшовся поміж ними? Здавалося мені, що вони простягають до мене свої рамена і неначе говорять: „Іди від нас! Не тривож нам нашого сну. Ти приніс зі собою голову, повну життейської суєти. У нас немає тут місця для неї. Ми вже її перемогли“. І хоч листок на деревині не порушився, хоч „гробова“ тишина залягала отсей простір, то якраз той спокій так до мене кричав. Піду тепер до декого з них — не до всіх, бо де ж стало би часу біля всіх побувати! — але піду, бо рідні вони мені. Рідні вони мені, бо лучить мене з ними любов до тієї землі, по котрій вони і я ходили.

I.

Залізна огорожа охопила кілька квадратових метрів землі; посередині хрест із таблицею голосить, хто тут спочиває. Це старий знайомий, перший мій учитель. Бачу його, як зі старечим обличчям і сивим довгим волоссям у витертій загортці входив до маленької, низенької кляси. Діточий гамір зневечя уривався. Через порохи, які ми з цілого села в одежі поприносили і штурханцями їх витріпували, а які вщерть ту клітину наповняли — старенького ледви можна було доглянути. Він приближався до кривоногого столика, сідав, хапався за груди і, важко віддихаючи, говорив: — „Ой діти, діти! Коби ви знали, як тяжко мені віддихати. Якжеж мені до вас говорити“. — І замість приступити до науки, він заходився довгим, сухим кашлем. Не маючи сили в таких порохах учити, велів у суфіті вирізати „люфтак“, щось в роді вентиля з накривкою, котру в надмірі пороху ми відчиняли. Пригадую собі, як той, перед котрого могилою я отсе стою, почастував мене порядно березовою кашею за те, що я, не розуміючи його тяжкої муки при зусиллю доведення нас до дерева премудрости, заліз під лавку і щипав дівчата по ногах. Мене здеконспірували, вивели на середину і порядна за пакість була заплата. Незадовго старенького звалила недуга і прикувала до ліжка. Все ж таки хотів він з нами бути: його дружина викликувала нас із кляси, відчиняла двері покою і впускала до середини. А він напів лежачи у ліжку, вчив, перепитував і... деколи сміявся і знов глухо кашлав. Ми, порозсідавшись на долівці з торбинами на колінах, споглядали на нього, поштуркували одно друге, бо молодість це щось таке, що подиху близької смерти не хоче чути.

II.

А отсе біля старого „професора“ примістився „раб Божий Семен Коба“. Так на похилім, деревлянім хресті написано. Також мій старий знайомий. Дивна це була вдача; в його душі гніздилася якась непогамована жага знання. Все, що лиш задруковане йому під руки попадалося, старався він відчитати. На його полиці було повно книжок. Читав їх днями й ночами, читав у свята

й у робучі дні. Іде в поле, — несе книжку зі собою. А вже не було для нього роботи, коли в суботу свіжі часописи до села прийшли. Раз у суботу везе Семен повну фіру жита із поля. Поганяє конята, бо небо наллялося чорними хмарами, грім гуркотів і дощ ось-ось лине на землю. Семен вїхав у село, а назустріч йому почтар із часописами. — „Гов, коні! Чи є ґазети? Добре, давайте“. — Злазить із воза, лишає віз на вулиці, а сам до читальні і поринає у часописи. Гуркотів грім, дощ мов із цебра прірвався, змочив збіжжя на возі, що аж наскрізь вода протекла, а Семен читав. Увійшов хтось до читальні. — „Захопив вас дощ по дорозі“? — питає. — „Та якось ніби так“, — відповідає Семен. Але я жито ще висушу“ — і поїхав до дому.

Варто було обсервувати Семена, коли знайшовся в гурті людей. Його обступали і з увагою прислухувалися його оповіданням та описам. Тому, що Коба мав тиху бесіду, а всі бажали його слухати, гурт майже не ворушився і мов заворожений стояв. Семен оповідав про далекі краї, про небесні тіла, про дива природи, вів своїх слухачів у якусь чарівну країну байки, чи казки. А мистцем неабияким був він в оповіданню: де найбільша хвиля напруження, — він ставав, обривав опис, майже грав на нервах своєї авдиторії. І ще одну дивну рису мав наш Коба: любив до нестями гарний спів. Ніхто зі села не йшов на Юрія до Львова, а він вибирався. Вернувши, ділився враміннями з пережитого. — „Ах, люди, як би ви почули той спів, що я його у Львові чув! Як у церкві заспівали, то я не тямив, чи я є, чи мене нема. Аж чую, щось мені під горло підступає, у носі щипає, очі сльозами наливаються. Господи, що то люди потрафлять“.

Любив Семен часом у диспуту зі мною зайти. У місті, де мене „на пана“ вчили, „заразився“ я „українофільством“ і до села його приносив. У селі читальня Качковського, куди я заходив. Коба сидить за столом. — „Усі звірята мають хвости, а ваша фонетика куцохвоста. Нема то як наша етимологія. Має хвіст, як щур. Як читаю щось нею писане, то так, як би меду лизав“. — Я опонував, гарячився, переконував, а він флєгматично цідив слово за словом: — „Але й українчики мають красні книжки. От хоч би „Лис Микита“; вже половину його напамять умію, але яка велика шкода, що фонетикою писаний“. — Можете тверді знаки подописувати, то буде етимольоґія“, — кажу. — — „Е, шкода книжку псувати; дуже ж то вже вона красна“.

Та трапилася нашому мрійникові одна маленька життєва пригода: він убив людину. Ні більше, ні менше, тільки запрутою вдарив сусіда по голові і на місці трупом положив. Чому? Отак собі. Хто з нас живих не має ворогів? Мав їх і Коба. У наших людей є вже така вдача, що не люблять того, хто їм понад голови трохи вистає. Стараються той переріст стяти. Сусід Семена, що ревно божкові Бакхові служив, — все книжникові докучав, та лише по пяному; тверезий того не робив. Підпивши собі раз здорово, зайшов з порядним дручком перед вікна Коби і робив

авантюру. — „Гей, книжнику, а виходи но на двір! Я тобі вікна повибиваю, як не вийдеш!“ — Семен вийшов, просив уступитися. Та сусід ліз до нього, замахнувся патиком, але Коба вихопив патик і вдарив пяницю по голові. Цей звалився, дригнув і по всьому. Семен зжахнувся, кинувся рятувати, та дарма. Наступив арешт, слідство, засуд. Завдяки корисним зізнанням кара була мінімальна; по кількох місяцях Семен вернув до дому, одначе це його зломало. Став маломовний, десь у далечінь задивлений, лице його западалося, хитнів з дня на день і до року по повороті з тюрми „поїхав з дошками“.

III.

А чия ж це могила так запалася? На дубовім хресті написано: „Тут спочиває раб Божий Юстин Смеречак“. Невжеж той Смеречак, що про нього стільки розказують? Мабуть той самий, бо про іншого я не чув. Впрочім рік народження і смерти, котру я собі пригадую, потверджують мій здогад. Чи сняться йому тепер усі його „подвиги“? А любив він, пючи чарочку, говорити: „Нас по нас не буде; на здоровлячко, куме!“

Юстин Смеречак персоніфікація контрастів; вдача його смирна і широка: як був тверезий, то слово з його уст тяжко виходило. Сказано: смирний і нічим незамітний. Як лише мав у чубку, то з ним якесь чудо творилося; змінявся до непізнання. Ставав балакучий, фантазував, кричав. Йдучи із коршми до дому, припинав бляшане ведро і бубнив.

— Гей, люди! Я Наполєон! Я розбійник! Я руш-шандер! Гей, люди добрі! Мій брат сидить на віру з чужою жінкою. — Люди бігли дивитися на тріюмфальний похід Наполєона із коршми до дому. А належав наш герой до катеґорії старих, „витравних“ пияків, що то, як вернули до хат, то посторонки у воді мочили і били ними своїх жінок. Наш Смеречак такого не робив, ані своїй жінці у решеті танцювати не велів, лише лягав денебудь і вів зі собою монольоґ. Комусь грозив, із кимось сварився. — „Ви?! Га?! Або ви що знаєте? Або ви знаєте, скільки я мадярів позастрілював? Або ви будете коли таке вино пити, як я з маскаліма на Веньґрах пив? Го, го! Далеко вам до того! Або може вам кому цісар так, як мені, менталь пришпилював? Ей, горобчики мої дрібненькі. Не руш мене! Чуєш?! Ти знаєш, хто я?! Ось тут висів мій менталь,“ — і Юстин бив себе у груди. Поговоривши, він уставав, напився капустяної росолянки з бочки і знов до коршми. Та вистарчило дві, три чарки і Юстин готовий. — „Ну, йду вже. Ей, ти моя шапчино обідрана. Не вартуєш ти на моїй голові сидіти. Марш від мене!“ — і кидав шапку під бамбетель. На другий день з голою головою спішить Смеречак по шапку. — „А де вона, моя дорога? Ага, ось ти небого! Ну, ходи, ходи. Ніхто на тебе не злакомився“. — Витягав шапку й винимав з неї паперовий банкнот. — „Хоч і подерта ти в мене, та може щось і варта. Не мають люди доброго нюху,

А може не хочуть бідного знати. Біда бідного на світі. Дай, жиде, горівки!“

Коли трапилося у селі весілля, а на нього Юстина запросили (сам ніколи не пхався!), то пів села збігалося дивитися. Хто ж так потрапив танцювати, як Юстин! Але під одною умовою: ніхто тоді не смів танцювати, лише він сам, бо й танець спеціяльно для себе замовляв. Музика заграла. Він, поклавши руки на груди і прижмуривши очі, звільна перейшовся навколо, похитуючись злегка, потім дрібонький козачок, звільнення темпа і спів:

Ходив чабан понад воду,
У воду дивився;
Чабаниха руки ломить:
— Чабан утопився.

Тепер наступав бурливий козак, присюда, вихиляси, викрутаси. Ноги наче поломлені відкидав на боки. Глядачам дух запирало; здавалося, що якась фурія в цю людину вселилася. Юстин зненацька уривав. Закривши очі руками, починав ридати:— „Мой, чабане, мой, мой, чабане, мой, мой!“ — У свій плач вкладав стільки почування і сердечного жалю, що глядачам щось під горло підступало. Жаль жінки за чабаном ілюстрував ломленням рук, скривленням лиця, що й першоклясного артиста завстидав би. Очарувавши ще глядачів ґраціозним чардашем, кланявся всім і маєстатично ішов до хати. — „Ну, ходіть, куме, що перекусити, бо й заробили.“ — Та Юстин випрошував кілька яєць, вирив у сінях з землі ямку, повиливав туди яйця і, замішавши добре, їв ложкою яєшницю з оригінальної миски.

Знов жеж Юстин, найкращий робітник у селі, але коли тверезий. Робота в його руках горіла. Ніхто з ним не потрапив при косовиці держатися; все мовчазний, мов німий, голив замашисто траву, здавалося, що це не людина, але машина в рух пущена. Заправляючи косу, глядить на широкі, панські сіножата, похитає головою: — „Боже! На двадцять літ до пекла пішов би я за половину тих сіножатий“. — І знов за косу, та вперед. При їді ані слова не пис, а коли другі косарі відпочивали, Юстин тим не користувався і сам косив.

Любив Юстин ближнього порятувати; з його хати жебрак голіруч не вийшов. А як їхав до міста, або з нього вертав, то забирав піхотинців, скільки їх лише на возі могло поміститися. Навіть мертвим хотів він добре зробити. Ось помер його брат. Зійшлися сусіди ночувати, дяк псалтир читає. Юстин топить жаль у чарці; стає перед братом і просить: — „Ей, брате, брате! Устань небоже, напийся зі мною горівки“. — Але брат якось не виявив охоти проликнути божеського напитку. А Юстин:

Не тепер, не тепер на гриби ходити,
В осени, в осени, як будуть родити.

Наш Юстин дуже природою захоплювався. Літом, чи зимою виходив у поле і наче пустельник перебував на самоті. Сяде на

берег ріки і годинами вдивляється у воду, або обсервує пересування хмар на небі. Знайде квітку, заглядає до середини, щось муркоче. Найбільше інтересувався перелетом птиць в осени. В його військовім абшиті (Abschied) було записано: „Нині видів я, як за ключем журавлів летів один буськок".

Є, здається, у життю людини зворотний момент, що від нього в душі якась зміна наступає. Мав і наш Смеречак такий момент. Що це таке? Ось гляньмо: зима; людей повна коршма. Юстин герой, бо язик горівка розвязала. Перед слухачами пересуваються картини усмирення мадярської революції. Двері відчиняються і входить газда у кожусі.

— Добрий вечір, панове. Але мороз, що аж ніс замерзає!

— Що, мороз? — питає Юстин. — Певно для таких змерзлюхів, як ви.

— А для вас нема?

— Для мене то не мороз. Як хочете, то я вам покажу, що він для мене нічого.

— А як покажете?

— Поставте літру горівки, то я босий до старого млина зайду.

— Що ви, Юстине, говорите! — кричать газди. Та Юстин обстає при своїм.

— Я ставлю горівку! — закликав один. — Ану визувайтеся, але ми підемо за вами. Чоботи понесемо і ви аж коло млина взуєтесь. А як не дійдете?

— Що ви собі гадаєте! Я не варта закладу дотримати? Не дійду, — то дві літри поставлю!

Місяцю „чарівниченьку!" Чому ошукуєш землю світлом, а не теплом? Чому не огрієш землиці, чому не наповниш теплом воздуха, що пройнятий морозом сковує і студінню обдає? Мабуть любуєшся скреготом снігу під чобітьми гурту людей, що мовчки віддалюється від села? Невжеж у тобі нема ні крихітки совісти дивитися на це, що той, що на переді гурту, сніг кровю закрашує? Ти навіть полудоватим оком не моргнув, як онтой передний, не дійшовши до млина, звалився із ніг і тяжко було розріжнити скрегіт снігу під чобітьми від скреготу зубів Юстина. Ей, місяцю, старий пироже печений! За кару, що так скупий ти був на крихітку тепла, не бачитимеш пишного бенкету при літрі горівки, а за те побачиш за кілька місяців людину, що на кулях ледви з хати виповзе і на приспі присяде.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Юстин Смеречак до кінця життя на ноги не встав. За те якось душевно перемінився; став балакучий, любив, як люди біля нього збиралися. — „Не хочу вже молодим бути, бо хоч і став би ним, то не було би великого хісна, аджеж молодість це щось таке, що не застановляється над своїми ділами. Але тепер я розумію старих, що молодих напоминають і їм дораджують. Одначе так вже є на світі, щоби старі говорили, а молоді їх не слухали. А як би молода сила із старим розумом ішла, то старість не затроювала би думка, що марно жило-

ся на світі, що талан закопалося. Якась тривожна думка, неначе осінна муха все над вухом бренить: чого я жив на світі? Чи на те було мені дане життя, щоби робити дурниці ось такі, через котрі я калікою став? Аж страшно робиться на душі, де поділося моє життя, що зробив я доброго, щоби по мені лишилося. Через що я окалічів? Як би я був когось із огню ратував, або босий біг загибаючого ближнього від лютого морозу визволяти і при тім ноги стратив, — я тепер був би щасливий. І не було би мені так прикро, як би таке сталося зі мною у двадцятім році. Але тепер? Значить, і старий часом вдуріє. О, горе моє! Хочеться мені тепер кричати: „жити, жити!", але не так, як я жив. Страшне є життя тіла без життя душі.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Довго ще жив Смеречак; позбавлений спромоги рухатися виплітав кошики. Зароблені гроші йшли на жебраків і на сироти. Часом кликав сусідну дівчину і просив йому акафист читати. За те діставала від нього кілька ґрейцарів. Домовина в нього все була готова, але приходилося не одну замовляти, бо на готову все хтось знайшовся, а Юстин ніколи не відмовив відступити. На одній велів собі кругом написати: „Прийми мя, Господи, яко же пріял єси разбойника от хреста". Ця вже для нього лишилася.

<u>*Антоан де Сен-Еґзіпері *)*</u>

Барк.

I.

Скрий мене в літаку до Марракеш...

З ось таким коротким проханням звертався до мене кожного вечора цей мавританський невільник в Жібі. Опісля, зложивши ноги навхрест, сідав і готовив мій чай. Від тоді спокійний на один день, лиш на Бога надіявся, як одинокого лікаря, що може його уратувати. А далі, схилений над казаном, нагадував скромні образи свойого життя: чорні землі Марракешу, рожеві хати і власний видертий добуток. Не відказував на мою мовчанку ані проволікання дару життя. Я не був людиною, подібною до нього, але чимсь-немов прихильним вітром, що одного дня підніметься в його майбутнє.

Проте як звичайний летун, на кілька місяців командант летовища в Кап-Жібі, що розпоряджав добутком, зложеним зі спертого об еспанський форт бараку, а в нім одною мискою, міхом соленої води і ліжком, куди за коротким, я мав менші ілюзії щодо своєї могутности.

---

*) Ближче про цього фрац. письменника гл. „Дзвони" 1932, 509 ст., де вміщений виїмок з його повісти „Нічний лет". *Ред.*

— Старий Барку, це ж побачили б...

Всі невільники називались Барками; отже і його Барком кликали. Хоч це вже чотири роки неволі минуло, він проте не піддавався. В своїх споминах був володарем.

— Барк, що ти робив в Марракеш?

В Марракеш, де без сумніву ще жила його жінка і троє дітей, займався величавим ремеслом:

— Я був ватагом і називався Могаммед!

Каїди [1]), там, покликували його до себе:

— Маю воли на продаж, Могаммед. Піди пошукай їх в горах.

Або:

— Маю тисячу овець на долинах, заведи їх вище на полонини.

І Барк, узброєний скиптром з оливного дерева, проводив походом. Особливо відповідальний за овечий нарід, здержував з уваги на ягнята, які мали прийти на світ, найбільш рухливі, а підганяв дещо ліниві, і прямував серед загального довіря і послуху. Він одинокий знав, кудою пнятись до обіцяної землі, сам по зорях намічував шлях, повний знання, якого не мали вівці, сам визначував у своїй мудрості час відпочинку чи водопою. А ніччю, серед загального сну, повний любови для цієї несвідомої свого безсилля ватаги, стояв, купаючись по коліна у вовні, Барк, лікар, пророк і володар, та моливсь за свій нарід.

Одного дня араби звернулись до нього:

— Ходи з нами шукати ватаг на півдні.

Довго мусів іти, а коли по трьох днях опинився на гірській дорозі, що вилася між скелями, поклали йому просто руку на рамя, охрестили Барком і продали.

II.

Про це я добре знав від інших невільників. Кожного дня йшов я під шатро напитись чаю. По приході туди, босо, на килимі з високої вовни, виробленім рукою кочовика, на якім він будує хату на кілька годин, розкошувався я мандрівкою дня. На пустелі і на кораблі відчуваємо, як пливе час. Під жаром дня зближаємось до вечора, його холодного подуву, що скупає тіло і змиє увесь піт. Під подихом гарячого дня звірята і люди так само певно, як до смерти, йдуть в напрямі цього великого втихомирення. Така безчинність ніколи не є безвартісною. І кожний день здається гарним неначе оті дороги, що ведуть до моря.

Мені знайомі ці невільники. Вони входять під шатро, коли пан добув зі скарбниці маленький ватран, казанчик і склянки, з тієї скринки неймовірних речей, колодок, порожніх ваз на цвіти, дзеркал по три су [1]), старої зброї, скринки, яка осіла на піску немов на мілині і каже снити про піну над затопленим кораблем.

---

[1]) Каїд — арабський суддя. *Перекл.*

[1]) Су = 5 фр. центімів. — *Перекл.*

А тоді мовчазний невільник кладе на ватран сухе ломаччя, роздуває жар, наповняє казанчик і грою мязів, що виривали б з корінням дерева, виконує працю маленького дівчатка. Сам себе питаю, про що він думає і відчуваю його спокій. Відчуваю, що він полонений завданням: зварити чай, подбати про мегарі [1]) й їду. Під полумям дня йти проти ночі, а під блеском холодних зір пригадувати горяч дня. Щасливі країни Півночі, де чергуються пори року, де літо лєгендою снігу, зима лєгендою сонця дише. Сумні тропікальні пори року; в їх печі не зміняється багацько. Але щаслива теж ця Сагара, де день і ніч немов люди бредуть від одної надії до другої.

Згодом перед шатром збирається темінь і дише вечірним вітром. В тім важкім тілі бранця не ворушаться вже більше спомини. Серед довкружної ночі ледви пригадує собі час пірвання, ті стріли, вигуки, ті людські рамена, що затиснулись довкруг нього. І від тоді снить дивним сном, сном, позбавленим немов у сліпця виду повільних рік Сенегалю чи білих, південно-мароканських хатин, сном, якого не перебивають рідні голоси. Він не є нещасливий серед цієї темряви, він лиш хромий. Попавши одного дня в круг життя маврів, звязаний з їх кочовими мандрівками, прикріплений до закреслюваними ними в пустелі орбіт, що задержав від тоді спільного з минулим, з рідним огнищем, з жінкою і дітьми, які для нього мертві неначе небіжчики?

Людей, які довго горіли великою любовю, мучить подекуди самітність. В покорі підходять до життя і пересічна любов стає їх щастям. Находять щастя в підчиненні, в службі і спокійних обставинах. У вечір він гордий з огнища пана.

— Но, бери, каже пан до свого невільника.

Окутуємось вечором, немов причалює до пристані корабель. Це час, коли пан прихильний невільникові, бо утому й усю спеку лишив за собою, а тепер вступає в свіжість. Він подає йому склянку чаю. І важкий споминами бранець цілує панові коліна. Людина, яку бачу, не має кайдан. Не треба! Він вірний! В ньому царює розумно чорний володар. Він більш нічим, лиш щасливим невільником.

Проте одного дня дадуть йому свободу, коли надто постаріється, щоб запрацювати на одяг чи харч, дадуть йому обмежену свободу. Через три дні даремно предкладатиме свої сили від шатра до шатра, кожного дня слабший, а підкінець третього, як все, розважно покладеться на пісок. В Жібі бачив я, як вони вмирали так, голі. Маври байдуже дивились на їх агонію, а діти їхні грались в поближжю понурої безвласности і кожного світанку для приємности бігали дивитись, чи ще дишуть: лише не сміялись зі старого слуги. Те все здавалось природним. Так немов йому сказали: „Ти щиро працював, маєш право до сну, іди спати". Голод, що все протягався і був вершком проби видержливости, а не несправедливости, яка одиноко мучить, випробував

---

[1]) méhari, pl. méhara, порода скорих в бігу верблюдів. — *Перекл.*

їх. Поволі перемішувався з землею. Сонце сушило, а земля приймала. Тридцять літ праці, а опісля це право сну і землі.

Я не чув стогону першого, що його зустрінув. Але він не мав на кого жалуватись. Я прочував в нього своєрідню неясну резигнацію, немов у заблуканого мандрівника, виснаженого до краю, що кладеться в сніг і окутується мріями й снігом. Терпіння не ворушило мене, я й не думав про це, але вперше почув, що в смерті одної людини гине невідомий світ. Я не знав, про що він мріяв, про які плянтації Сенегалю, які білі хати південного Марокка. Я не міг знати, чи в тій чорній масі жила лише товпа маленьких турбот зготовити чай, повести худобу до водопою, чи в ній животів невільник, чи це вмирала відроджена напором споминів мужня людина. Тверда кість черепа скидалась на стару скринку самоцвітів. Я не знав, які краски шовків, які образи свят, які сліди тепер безхосенні на тій пустелі врятувались осьтут перед затопленням. Ця скринка осьтам замкнена й важка. Я не знав, яка частина світу розкривається перед людиною впродовж велитенського сну останніх днів, розкривається серед тієї свідомости і того тіла, що поволі ставалось ніччю й корінем.

III.

— Я був ватагом і називався Могаммед...

Барк, чорний бранець, давав гарну лекцію людської видержливости. Нічим було, що маври зрабували йому свободу й одного дня зробили його більш голим під сонцем як новонароджена дитина. Бувають буревії, що теж в одній годині нищать дорібок людини. Але між ним і маврами, глибша ніж матеріяльна, була пропасть духова. Стільки інших бранців залишили на поталу смерти, між ними бідного бовгара, що ввесь рік працював на хліб.

Але Барк не хотів встрягнути в послугах як середньому добробуті. Не хотів працею невільника добувати ласки власника-пана. Він зберіг у неприсутнього Могаммеда ту хатину, яку цей Могаммед замешкував у своїх грудях. Ту хатину сумну, пусту, але в якій ніхто інший не мешкав. Барк подобав на цього сивого сторожа, що серед зелені алей і нуди мовчанки вмирає з вірности.

Ніколи не казав: „Я є Могаммед бен Ляуссін“, але: „Я називався Могаммед“, і при тім мріяв про день, коли ця забута особовість воскресне в ньому самому в повній славі, самим воскресенням розвіваючи фантом невольника. Часто серед мовчазної ночі всі його спомини вертались, повні немов пісня дитинства.

„Серед ночі, — розказував нам мавританський перекладчик, серед ночі балакав про Марракеш і ридав“. Ніхто в самітности не вихопиться тим наворотом. Хтось інший будився несподівано в ньому й простягався в його власних членах; в тій пустелі, в якій ніяка жінка не наблизилась до Барка, шукав дружини біля себе, слухав пісні водограїв там, де ніколи не джурчала вода. І Барк з зачиненими очима мешкав в білій хатині та сидів кожної ночі під тою самою зорею, там, де люди мешкають в ша-

трах і здоганяють вітер. Повний старих надій, давно оживлених немов в прочутті недалекого їх сповнення, Барк прийшов до мене. Хотів мені сказати, що він готов, що всі його бажання готові і що не мав для їх заспокоєння нічого більше над вхід у глиб себе. Один знак з мого боку йому вистарчав. І Барк підсміхався, вказував спосіб, про який мені не снилося:

... Ось завтра почта... Скрий мене в літаку до Марракеш...

— Бідний, старий Барк!

Зааранжувати втечу тоді, коли ми жили в незгоді? Маври Бог зна якою різнею пімстили б крадіж і образу. Я хотів викупити його при допомозі портових механіків Льоберга, Маршаля, Абгралля, але маври з нехіттю балакають з европейцями на тему невільників. Тоді глузують:

— Двадцять тисяч франків.

— Кепкуєш з нас.

— Дивись на оті дужі рамена в нього...

І знов минули місяці.

IV.

Врешті претенсії маврів зменшились і я, користуючись поміччю друзів з Франції, до яких письменно звертався, міг викупити старого Барка.

Гарні це були переговори. Тривали вісім днів. Вело їх, розсівшись в коло на піску, пятнядцять маврів і я. Друг власника і мій одночасно Зін Ульд Раттарі, розбишака, помагав мені потайки.

— Продай його, він жеж пропащий, — підказував йому згідно з моїми вказівками. Він нездужає. Недуги назверх не видко, але вона в нутрі є. Прийде день, коли він несподівано погасне. Продай його скоро французам.

Я приобіцяв пятьдесять песетів другому розбійникові Раггі, якщо допоможе мені заключити умову; і Раггі йому казав:

— За гроші купиш верблюди, рушниці і кулі. Зможеж піти війною на французів. З Атару приведеш собі трьох або чотирьох сенегалійців. Пусти того дідугана

Продали йому Барка. Я його на шість днів замкнув на ключ в нашому бараку, бо маври викрали б його, коли б шлявся на волі перед відїздом літака.

На другий день звільнив я Барка, не дозволяючи йому виходити. Це теж була гарна церемонія. Прийшов марабу [1]), недавний власник і Ібрагім, каїд в Жібі. Ця трійка піратів, готова стяти йому голову у віддалі двадцять метрів від мурів форту, щоб приподобатись мені, холодно обняла його і підписала офіціяльний документ.

— Тепер ти нашим сином.

Себто, згідно з правом, і моїм.

І Барк обняв усіх своїв батьків.

---

[1]) Марабу з араб. марабат — музулманський духовний. — *Перекл.*

Аж до години відїзду переживав в нашому бараку солодку неволю. Двадцять разів на день описував легку дорогу: в Агадірі висяде з літака, купить в тому місті автобусовий білєт до Маракеш. Поставив собі за мету не прогаяти цього автобусу. Барк бавився в вільну людину, немов дитина в винахідника: цей поворот до життя, той автобус, ті міста, які бачитиме...

Льоберг звернувся до мене в імені Маршаля й Абграля. Не годиться Баркові терпіти голод, коли відійде. На мої руки зложили для нього тисячу франків. Барк зможе тоді шукати праці.

Я подумав про ті старі пані „добродійки", що „виявляють милосердя", дають двадцять франків і домагаються вдячности. Льоберг, Маршаль, Абграль, летунський механік, дали тисячу, не як милостиню і бажали меншої вдячности. Діло їх не було випливом милосердя, як у тих старих пань, що леліють мрії про доброту. Вони помагали, щоб віддати тій людині гідність людини... Вони, як і я, знали надто добре, що коли промине упоєння поворотом, бідний буде той перший вірний друг, який опиниться перед Барком і що до трьох місяців він намагатисьме в якійнебудь частині залізної дороги повиривати пороги. Буде менше щасливим ніж біля нас в пустелі. Але він мав право бути між своїми.

— Отже, старий Барку, іди і будь людиною.

Дрижав готовий в дорогу літак. В останнє вихилився Барк, щоб глянути на безмежні пусті простори Кап-Жібі. Перед літаком згуртувалось двісті маврів, що бачили вираз обличчя невільника у воріт життя. Вони в потребі його страту вирівнають трошки оподалік.

Пращали ми нашого пятьдесятьлітнього новонародженого, побоюючись за його долю в світі.

— Adieu, Барк!

— Ні.

— Чому, ні?

— Ні, я є Могаммед бен Ляуссін.

V.

Останні відомості про нього дав араб Абдалляг, що на наше прохання супровожав Барка до Агадіру.

Автокар відїжджав щойно вечором. Отже Барк мав перед собою цілий день. Спершу шлявся довго без слова по малім місті, аж Абдалляг занепокоївся і затривожився:

— Що з тобою?

— Нічого...

Барк не відчував ще свого воскресення серед несподівано заширокої свободи. Він переконався в цьому таємному щастю, але зовсім не находив ріжниці, з виїмком цього щастя, між Барком вчорашнім і Барком нинішнім. Він на рівні з іншими людьми користувався від тепер сонцем і правом засісти в ось тій альтанці арабської каварні. Сів. Замовив чай для Абдалляга і для себе. Це був його перший жест пана. Його влада повинна перемінити його. Але слуга налив йому чаю без здивування, немов

цей жест був зовсім буденним. Не знав, що наливанням чаю прославляв вільну людину.

— Ходім куди інди, сказав Барк.

Пішли в напрямі Касбаг, резервованої дільниці Агадіру.

Підійши до них самі берберійські дівчатка. Виявляли стільки чару, що Барк бачив себе на шляху до ожиття: це ж ті, що без запитів приймали його в життя. Взяли його за руку, предкладали принадно чай, любов, але так само, як і іншому. Сміялись розкішно. Були вдоволені для нього, бо він був вдоволений. Щоб здивувати їх, докинув: „Я є Могаммед бен Ляуссін". Але це зовсім не здивувало їх. Всі люди мають прізвища і багато надходить здалеченька! Але борзо второпали, що він терпів і намагались бути дль цього чорного гільтая по змозі якнайсердечнішими. Ковтав цю привітність, той перший дар життя, але його неспокій не вгавав. Не найшов свого царства.

Потягнув теж Абдалляга до міста. Вештався попри жидівські склепи, оглядав море, мріяв, що може йти по вподобі в довільному напрямку, що був вільною людиною... Але ця свобода здавалась йому гіркою: нагло відкрилось перед ним, ях мало має звязку зі світом...

Тоді Барк погладив ніжно личко прохожої дитини. Дитина засміялася. Це не син пана, що його пеститься. Це слабосильна дитина, що її Барк обдарував пестощами. Вона усміхнулась. І та дитина збудила Барка і Барк почув себе важнішим на землі в обличчі слабосильної дитини, на якому викликав усмішку. Зачав передбачувати дещо і йшов тепер великими кроками.

— Чого шукаєш? питався Абдалляг.

— Нічого, — відказував Барк.

Але, коли зустрів при вулиці ґурт дітей, що грались, зупинився. Це тут. Мовчки дивився на них. Опісля попрямував до жидівськик крамниць і вернув з раменами, навантаженими скарбами. Абдалляг лютував:

— Бережи гріш, недотепо!

Але Барк не слухав. Повагом кивав кожному. І маленькі долоні простягнулись по забавки, нараменники і золотом обшивані капці. І кожна дитина, сильно стиснувши свій скарб, втікала дико. І Барк повернув по закупи до жидівських крамниць.

Інші агадірські діти, на вістку про новину, прибігали до нього. Барк вдягав їх в золоті капці. А ще інші в околицях Агадіру, порушені теж цією вісткою, піднялись і з криком кинулись до чорного Бога; — одягнені в своє старе невільниче вбрання, голосили свої потреби, а Барк, обхоплений дивними радощами, руйнувався.

Абдалляг уважав його божевільним, „божевільним з радощів" — розказував пізніше. Але я думаю, що для Барка не було за великих радощів, яких не подолав би.

На волі розпоряжав основними багацтвами, правом до любови берберійських дівчат, йти на північ або полудне, власною працею добувати прожиток. Пощо ж ці срібняки... Ось так заспо-

коював немов глибокий голод, потребу бути людиною між людьми і звязаною з людьми. Доні Агадіру були привітними для старого Барка, але він відразу розпращався з ними: вони не потребували його. Послугач в арабській крамниці, ті прохожі на вулиці, всі поважали в ньому вільну людину, на рівні з ним тішились сонцем, але ніодин з них не виявляв потреби його. Був вільний, але безмежно, аж до затрати почуття власної ваги на землі. Бракувало йому того тягару людських звязків, що гамують хід, тих пращань, тих закидів, тих радощів, всього, що людина леліє або нищить кожночасно, що одним жестом накреслює тисячі тих звязків, які звязують з другими і стаються тягарем. Але на Баркові вже ваготіли тисячі надій...

І панування Барка зачалось в тій славі сонця, що заходило над Агадіром, серед тієї свіжости, яка так довго була для нього одиноко осяжним чаром, одиноким середовищем. І коли наближалась година відїзду, Барк простував перед себе в окруженні хмари дітей, як колись овець і вперше значив свій шлях у світі. Завтра вернеться в нужду, до своїх, відповідальний за життя і прожиток понад сили власних рамен, але вже тут він тяготів своєю справжньою вагою. Немов архангел за легкий, щоб жити життям людей, але ошуканий і облитий оловом в своїм столітті... З трудом ставив Барк кроки, тягнений до землі тисяччю дітвори, що бажала стільки золотих капців.

З французької мови переклав
І. Черкавський.

Василь Пачовський.

Моя сповідь.

В. Липинський в своїх „Листах...“ (ч. IV. лист 35.) говорить: „Існування та розвиток нації залежать від такого чи іншого взаємовідношення консерватизму і поступу; від взаємовідношення між тим, що вже зроблено, вже створено, і тим, що хочеться робити і творити: буття або небуття нації залежить від взаємовідношення між людьми, які досі орґанізували та правили і людьми, які тепер хочуть правити та орґанізувати“ (ст. 394). „Нація в розумінні витвореної цілим рядом поколінь певної суми іншої ніж у других націй духової та матеріяльної культури, для самого свого буття вимагає задержування і консервовання (а неповсякчасного винищування!) цієї вже витвореної національної культури“ (ст. 394). В переконанню про правильність такого становища не лиш в громадянському житті, але теж в ділянці літератури віддаємо голос в літературних справах тепер вже сеніорові нашого письменства. — *Ред.*

I

1. Тридцять три роки викликував я тіни велитнів з попелу століть, сповняючи службу нації як жрець на святім вівтарі мистецтва слова, аби створити легенду століть.

2. Кровю серця написав я тридцять книжок державницького змісту, де вирізьбив я ряд українських князів, змалював ряд гетьманів в освітленню тисячеліття, аби получити давнє з новим

та з минулого прийдешнє привести до воскресення для храму нашої держави.

3. Для цеї легенди століть жертвував я молодість, карієру, родину, славу, хліб і посаду, яку мені за доносами зависних земляків предкладали чужинці словом: „Pisz pan po polsku“.

4. Мій погляд був: краще творити новий твір, як тратити енергію на поборювання нетворчої критики, диктованої завистю, — така критика спливе, як слина на воді, а твір залишиться в скарбниці національної культури.

5. Замість осуду, що чогось у нас немає, — казав я до товаришів — треба творити, аби воно було, бо в нас є матеріял в народній словесності на найвищі досягнення духа, тільки треба творців.

6. Та мої товариші-творці, ударені в тімя, німіли, падали і гасли як розгублені звізди, бо артистові до праці треба бодай признання і заохоти. А не кожний може творити з любови до нації, яка його копає, — та перемогти себе, як я, почуттям, що признання прийде аж по смерті...

7. Ай бо руїнна наша критика, наслідуючи Франка, знеохочує людей до писання, розбубнюючи тільки негативні сторони творів, обслизує слиною злоради кожний твір, опльовує національну гідність, розганяє таланти від нас до чужинців, доводить до повного застою літератури, як це вже глухі чують, сліпі бачуть, тому я не можу мовчати!...

8. Хто не вірить, хай розгорне двотижневик „Назустріч“ ч. 7 на стороні рецензій. Сліпий поет А. Волощак видав збірку поезій: „У тьмі горю“. Не збірав же він мотивів з паризького бруку в жидівській каварні, а на самоті передумав за 20 літ темноти від війни тай з тонів рідних собі зложив свої думи наболілі і приніс їх на жертву до храму нації як святість своєї души. Та „Назустріч“ на порозі оплювала його святість слиною злоби, що хоч він „не без таланту, та нині залишився з настроями Б. Лепкого, П. Карманського, В. Пачовського“, — а що не знає форм і наголосів офіціяльної мови, копнули його з храму, — бо не кланяється ідолам Баруха Спіноци!

9. А ось Володимир Островський, волинський діяч і публіцист видав малу збірку поезій „Сільські стежки“ в Луцьку; зложив їх пісенним складом і присвятив молоді. Критик „Назустріч“ замість не доторкатися пільних квітів рідної незораної ниви, коли шукає „Квітів зла“ з гострим запахом французького підсоння, стоптав їх з глумом: „Ігі, це не квіти,а хабазє!“ Такі „Квіти з тернєм“, тільки далеко слабші запахом Гренджі Донського в 1923 р. в Ужгороді підніс я похвалою „Переднім словом“ і — тепер він став найкращим поетом українського відродження на Закарпатті...

10. Але за те наша критика одушевляється чужими мізерними творами, непридатніми для нашої боротьби за існування; порівнюючи їх з нашими з неслушною похвалою на нашу

оскорбу, доводить громадянство до повного легковаження творів своєї літератури...

11. Як і коли зможе українська книжка виперти чужі лубочні видання, як зі всіх сторін чує від критиків, що українська література супроти відцвівшої Европи, чи сусідів — це така слабина, що не варта не тільки куплі, але й читання? А потім той сам корифей такої критики м. р. не знає, на яку стати, аби написати „пляни“ журналу для еліти, яка не засвоїла собі звички — читати“. А хто ж відзвичаїв її від читання?

12. Тому я не смію мовчати! Доки ми є поневолена нація, поти мистецтво мусить заступати храм держави. Вулиця, школа, родина перестала виховувати українських громадян, а виховує тільки книжка і театр. Бандити по той бік греблі розточили душу нації, обливши святощі нашої духової культури блювотинами жидівського цинізму — а по сей бік що діється? — Тому я прохаю Хвальну Редакцію відступити мені ласкаво місце на оборону слушної справи sine ira et studio.

---

13. Від „Розсипаних перлів“ з 1901 р. не мав я щастя до критиків, бо я ріс понад голови сірої маси, а в нас не люблять людей, що ростуть понад голови, бють їх по голові, смарують чола болотом і калом...; тому наш народ росте як папороть без цвіту.

14. Мій перший твір державницького змісту з часу бурі і натиску „Сон української ночі“ осуджено неслушно як гайдамацький твір, а він ще 1903 р. перед першою революцією проповідував примат національної ідеї (символом: золотий вінець) перед соціяльним переворотом (символом: огнистий меч) — на сході Европи.

15. Користаючи з невиправленої форми того мого молодечого твору з 1903 р., Іван Франко убив його легковажним словом критики, але бодай сам найшов понуку до написання свого національного архитвору „Мойсея“, виданого 1905 р. Та нової тоді державницької проблєми мого твору не порушила вже критика, що до воскресення своєї держави українці мусять іти під національним гаслом. І це фатально відбилося на всіх подіях 1917—1918 р...

16. Драму „Сонце Руїни“, що дістала першу нагороду на конкурсі Виділу Краєвого, знищив Др. О. Грицай в Літер. Наук. Вістнику 1912 р., не доторкнувши ідеї твору, а вона порушувала основи і причини нашого бездержавя. Їх зовсім погребано під хламом критики, а вони стали актуальні і відбилися в життю в роковій годині нашого розвалля...

17. Вартість твору показав час. — Після слушної оцінки драми в історії театру Ст. Чарнецького в „Новім Часі“ 1933 р. виведено „Сонце Руїни“ на сцену після поверх 20 років, як нація опинилася серед нової „Руїни“ після рижського миру. Навіть м. р. мусів написати рецензію з призианням для твору в „Ділі“; артисти плакали на пробі як діти; а в Перемишлі молодь зробила мені овацію на виставі (20.III. 1934), заповненій

по береги селянською публикою, яка слухала цілої вистави з запертим віддихом...

18. Моя слава між молодю недавала людям спати, тому на мою ліричну драму „Ладі й Марені терновий вогонь мій“ появилися лайливі рецензії в 1913 р. в „Новім Слові“, безіменного Ахмета на 2, в Руслані Дра В. Левицького на 5, в „Ділі“ Дра О. Грицая аж на 11 фейлєтонів, аби мене знищити. Ті клевети вислано до польської Шкільної Ради, аби мене суспендувала, бо я деморалізую молодь. Інспектор зажадав від мене творів, перечитав і віддаючи їх мені, сказав: Pan masz iskrę bożą, pisz pan po polsku, — bo tłum niekulturalny zawistnej pseudointeligencji ruskiej wydrze panu chleb z żołądka“. Мені показувано примір Сроковського і предложено посаду в архіві — я відкинув, — та згадав про памятні слова, як 1933 р. це сталося, що заповів поляк інспектор...

19. Люта на мене преса зігнорувала мою драму „Сфінкс Европи“, видану 1914 р. та готовлену до вистави в день Сокільського здвигу і сараєвського убивства, що заповідала повстання української держави і загрозу розвалу її через конфлікт між державним будівництвом (кн. Святополка Кочубея) і суспільницьким переворотом (Дорошенка). Той зміст драми промовчала критика за шумом дня, але польське намісництво розуміло значіння твору і заборонило, кажучи, що в інтересі Австрії не є бунтувати українську шляхту проти Росії. А тимчасом все те, що було писано в тій драмі, сповнилося достеменно опісля 1917—1919 р., хоч під зміненими іменами.

20. Злегковажила критика і мою трагедію княжої України Роман Великий, видану 1918 р. у Вецлярі, де князь Роман як творець Галицько-волинської держави підносив вагу західних земель для конструкції української держави на степу супроти напору на сусідів. Та цеї актуальної ідеї не піднесла критика навіть підчас будування держави, але польська влада краще зрозуміла вагу твору, бо заборонила його на цілому просторі Польщі.

21. Тепер підчас появи твору „Гетьман Мазепа“, містерії, змістом наскрізь актуальної, що порушує найважнішу проблєму нашого життя або смерти, накинулась критика на мене, аби оправдати свій осуд на сьогорічному конкурсі. Зробила з мене повного невігласа в ділянці літератури, мови і правопису (гляди „Діло“ ч. 56 з 1934 р., оцінка з підписом м. р.), аби з мене зробити трупа для сучасної літератури і життя.

22. Тому я в імя ідей бл. пам. свого товариша й учителя Вячеслава Липинського звернувся до Хв. Редакції „Дзвонів“ помістити моє спростовання, як до органу нового напряму, який поставив собі за ціль перетворити наше бездержавне громадянство на державнотворчу суспільність після його ідей дозрілу до конструкції держави.

II

1. Незгідне з прадою є, що я не знаю правопису, а м. р. похіснувався друкарськими похибками, як писав: „Про якийсь одноцільний правопис уже й не згадувати“. Отже спитаю де ми маємо взагалі одноцільний правопис по розвалі правопису Барвінського?!...

2. Своїми проєктами і поправками правопису нелюбих авторів часописи довели до того, що професори української гімназії ухвалили резолюцію просити польську Кураторію устійнити український правопис!

3. Незгідне з правдою є, що я не знаю української мови, хоч я не пишу мовою часопису „Назустріч“, а пишу мовою „Молодої Музи“ й устної словесности. Хіба мова „Молодої Музи“ не була українська? Хіба мову Шевченка і Франка, що на них образувалася „Молода Муза“ давати поправляти Рудницькому, який присвоїв собі патент до мови, пишучи в „Ділі“ новинки, а маючи тільки свої „Очі й уста“ на „Пригоди і нагоди“?...

4. Після повороту до краю чотири роки ждав я на поворот до Львова і не друкував, маючи 18 книжок творів готових до друку, які я виправляв на основі „Словаря Грінченка і Чопея“, бо як скиталець не можу собі купити всіх нових творів, ані „Академічного словника“ — та до Львова мене не пускають столичні кити...

5. Аж видрукував я за останній гріш містерію „Гетьман Мазепа“ мовою „Молодої Музи“, не на довічний докір еліті, яка не хоче допустити мене до столиці, аби мої твори вийшли без закиду; але я мусів заговорити, бо уважаю справу мазепинства у нас актуальною, коли на годиннику історії знов бє три на дванадцяту...

6. Незгідне з правдою є, що я „не зберігаю правил милозвучности“, бо я примінюю такі її тайни, про які творцеві „каменистих віршів“ не снилося; тому мої вірші стають народною піснею. Я можу їх переписати на невязану мову без зміни порядку, а вони грають як пісні рівним числом ріжнородних голосівок поперемінно з акордами ріжнородиих шелестівок, дібраних для вислову сили і настрою. Тої тайни милозвучности навчився не з французьких книжок, а вслухався як син священика в милозвучність пісень на святах і жнивах, зеліяний мріями казки з уст бабусі Гнатихи в рідному селі від дитинства...

7. Незгідне з правдою є, що я уживаю польонізмів і москалізмів, бо я свою мову з діда прадіда виссав з грудей матері і вивчився не з книжок, ні з брукових часописів, а з уст народу в селі Жуличах в Золочівщині, а провірив її на Закарпатті, де не було ні польського ні „москальського“ впливу...

8. Я свідомо заховую свою мову і свій стиль як своєрідну рису оригінальности, бо красне письменство після мене не повинно бути писане скаменілою газетною мовою, а мусить грати

всіми красками народніх говорів, синонімних висловів, індивідуальних стилів та національних символів як райдужня веселка.

9. Коли наші сусіди крадуть цілими пригорщами наші слова і уживають висловів з провінціональних говорів навіть в шкільних підручниках для збогачення своєї мови синонімами, то нас опанувала схолястична манія очищування нашої мови з наших запашних слів, тому, що їх сусіди собі присвоїли. Ми відрікаємося тисячлітніх слів, які живуть в устах народу на Закарпатті і доводимо до повного зубожіння і скаменіння живої мови.

10. Наші нарікання на незрозумілу учням мову у „Слові о полку Ігореві" довели до того, що Кураторія готовиться з пляном учити „Слово о полку Ігореві" польською мовою, бо це не український твір, а словянський, як зазначили в перекладі чехи. Так з нашої вини сусіди словяни, виховуючи наші діти, відберуть нам з часом тисячлітну літературу, а за нею історію, а за нею всі твори мистецтва... аж скинуть нас до стану паріїв, як було це в XIX ст...

11. А до того такою вічною нагінкою на мову критика відбирає смілість забрати слово людям, що мають щось сказати, бо не знають тої штудерної кастрованої мови, а не мають чим платити торговцям слова за поправу. Через се убожіє література, до якої Мих. Рудницький забороняє „пхати ніс", бо там мають голос тільки ремісники, які „пишуть тільки тому, що мають до цього більший хист, ніж до чогось іншого". В тім царстві, що повисло „між ідеєю а формою", кажучи словами Рудницького: „хто чув із вас хоч одну нову ідею, один подих великої індивідуальности?"... (Назустріч ч. 2 і 4).

12. Тою ексклюзивністю права до письменства львівські бонзи витворюють, як за часів старословянщини касту з аристократичною мовою, пригожою до письма, яку знають тільки бонзи у Львові, а не знає наша братія на провінції і на селі — і творять знов для нашої Нації дві мови: окрему для письма мову людей „чтенія книжнаго", окрему для юрби хлопів, які не сміють забірати слова...

—о—

13. В вимогах літературности твору наша критика докотилася до мізерних мірил фрази без змісту, без конструкції і без ідеї замість піднятися до мірила вартости кождото твору для нашої державности, або для етичного піднесення, або для перетворення характеру, або для конструктивної будови як твору мистецтва...

14. Аби відхилити твір від театральної вистави, критик кидає погляд, що акція драми не вистарчає на три дії, бо ми знаєм святочні присяги і палкі підбадьорування Мазепи з популярних повістей, не розуміючи, що ті слова є образом боротьби Мазепи з настроєм суспільности, маленької душею, як сучасне наше громадянство.

15. Історична драма (специяльно поневоленого народу) може не викликати напруження цікавістю акції, бо тема і вислід звістний з історії, але вона викликає напруження і рефлєксію тоді, як у ній виступають вічні гріхи і промахи, які спричинюють катастрофу героя в минувшині, а й тепер повтаряються і приводять до невідрадної сучасности. Тоді щойно історична драма є сучасно актуальна і має національне значіння, а такі є всі мої драми, як ми бачили...

16. Критик „Назустрічи“ не може збагнути, чому ця драма називається містерією воскресення — та щоби се взнати, треба мати серце з національним змістом. Ось так розуміє її Преосвящений Владика Іван Бучко: — „Прийміть ВП. Професоре мої сердечні ґратуляції за цю чудову містерію воскресення, відтворену на великім і відразу траґічнім гетьмані“. Ось вам слушна оцінка твору, бо це не є драма з життя Маземи, це містерія воскресення ідеї Гетьмана Мазепи, якою ми живемо...

17. В життю Мазепи маємо ряд конфліктів (з Фальбовською, з Запорожжям за Петрика, з Палієм, улюбленцем маси, з Мотрєю, з Кочубеєм, з царем Петром), які розтягаються на 22 роки. Рішаючий для ідеї держави є менше драматичний конфлікт з масою 1705 р., з Петром під Полтавою з 1709 р. Цей конфлікт з масою є змістом цілої драми, але масу заступає не Палій, а Марко Проклятий, символ душі маси. Той символ позволяє перетягнути акцію від ґенези конфлікту до битви під Полтавою...

18. Надокучила й не любиться критикам ця постать тай обсуджують неслушно, що я повтаряюся. Я рад її вже давно знищити, та вона воскресає в кождім моїм творі, бо що я винен, що українська маса, якої душею є Марко Проклятий, рішає в нас про всі події нашої післядержавної історії? Ціла акція конфлікту між Мазепою і Марком в пяти фазах стає перед нашими очима, як вона завязується, розвивається, росте до перелому події, доводить до трагічного пораження і вкінці находить розвязку.

19. В І. дії Марко взиває Мазепу відкликати перед зривом Палія з Сибіру, бо маса не вірить Мазепі і не знає, защо має проливати кров. Мазепа поповняє трагічний блуд, переконаний, що масу можна „мусом гнати під приказ“ — кидає Маркові в очі: „Народові один закон в державі — то слухать, що приказано мечем“! А Мотря зрушує акцію з мертвої точки вагання Мазепи до чинного виступу: під гаслом своя держава або смерть.

20. В II. дії загострюється конфлікт — Марко жадає від гетьмана усунення невірної верхівки, нелюбленої масою, нездібної до зриву — та зміновіховець Ґалаґан викидає його за двері, обидивши його на смерть серед безкарности з боку Мазепи якраз під хвилю явного зриву проти Москви.

21. В III. дії, як Мазепа з ряду духовної верхівки, яка викляла його в Глухові, направляє єднанням зі Січчю, Марко пере-

бив їм присягу, кидаючи на Мазепу клевету в масу: „Відкрий шелом, там не Богдан, а біс, що ляцьким мясом твій кістяк обріс!“ Мазепа нівелює лайку двобоєм, витручуючи шаблю з руки Маркові, а Гордієнко з Мотрею доводять до злагоди для суцільного удару з двох сторін на час майбутньої битви...

22. В IV. дії підчас битви під Полтавою, як зрадила світська верхівка, себто полковники за першою невдачею, Марко побачив Палія коло царя і — не тільки не вдарив ножем у спину москалям, але ще після перемоги підносить меч на голову Мазепи з намови „русскаго“ царя...

23. В V. дії Мазепа вмірає на чужині для ідеї української держави, а Марко спізнав з поступовання Москви, що краще було слухати проклятого Мазепи, як царя. Під тягарем нового гріху розвалля держави приходить до Мазепи на чужину проститися. Клониться до ніг трупа, скидаючи на його вину, бо він „не всім давзнати, що дасть держава кожному талан“, тому не міг пірвати до зриву весь народ і відхилити від України катастрофу. А Мотря очищує траґедію нашої і його душі потіхою, що смерть зі саможертви веде до воскресення. Це є власне конструктивна думка драми!

24. Треба освідомити українську масу про вагу власної держави для кождої одиниці, тоді вона споїться великою ідеєю, в одну лаву, готову до найбільших жертв, але провід мусить зєднати собі довіря до себе... То є синтетична ідея твору „Гетьман Мазепа“, добута з душі народу після катастрофи підчас агонії тифу галицької армії на Україні...

(Докінчення буде).

М. Демкович Добрянський.

Найбільший поет сучасности

Стефан Ґеорге.

(Проблеми завдань і сути літератури; пророцтва).

З приводу смерти Стефана Георге (1868 — 4. XII. 1933) появились про нього в українських виданнях дві статті: м. р-а в „Назустріч“ ч. 2. с. р. і Гордого Явора в „Вістнику“ ч. 2 с. р. У „Назустрічі“ виходить Георге малощо не визнавцем поглядів М. Рудницького, а в „Вістнику“ являється він майже неонаціоналістом, без уваги на те, що поет ставився до націоналсоціялізму негативно до самої смерти. Щоби дати читачам вірний образ творчости того найбільшого сучасного поета Німеччини, містимо отсю статтю, сперту безпосередно на німецьких джерелах. *Ред.*

Wenn dir die Menge
Bedeutend scheinen mag, so tadl' ichs nicht:
Sie ist bedeutend; mehr noch aber sinds
Die Wenigen, geschaffen dieser Menge
Durch Wirken, Bilden, Herrschen vorzustehen

Goethe.

В оцій статті хочу дати в українській мові вислів пошани до недавно помершого найбільшого поета наших днів, що ство-

рив зародки нового життя і своєю монументальною постаттю блистів серед духової тьми модерного світу. Менше призначена вона для познайомлення широких кругів читачів з поетом. Їх уявлення і поняття про поетичну творчість взагалі ще в цілості належать до модерних століть, яким Георге видав смертельний бій. Його життя і творчість настільки далекі тим поняттям, що при їхній помочі неможливо його зрозуміти. Лише цілковите увільнення від цих уявлень і від модерного способу думання може промостити шлях до скарбів його віщого слова. Але такого завдання не ставить собі ця стаття, бо на це потрібно праці десятиліть. Ті ж з-поміж нас, яких душа сповнена тугою за кращим життям і жагою справжньої краси та справжньої поетичної творчости, знайдуть доступ до нього і без часописних заміток.

Модерні часи — коли внаслідок ослаблення релігійности в людині затратилася єдність усіх культурних проявів, коли ріжні ділянки людського життя стали самостійними і від усеобіймаючих та порядкуючих сил релігійного етосу незалежними — створили тип поета і літературного діяча, що тільки їм відповідає. Його завданням є давати в гарні форми прибрану, розривкову й займаючу літературу, прикрашувати буденщину, малювати вірні копії сучасности або минувшини, віддзеркалювати гру власних субєктивних або збірних настроїв, почувань і зворушень, пропаґувати ті чи інші суспільні й політичні гасла. — Всупереч тому в усіх здорових епохах історичного життя зустрічаємо постаті справжнього поета. Це поет віщого слова, сповіститель божої мудрости, пророк народу, законодавець і творець нового життя. Його слово, сповнене жаром творчої душі поета, уняте в тверду форму і гармонійний звук, підтримує життя народів. Для кожного, хто хоче жити вищим, взнеслим життям, є воно конечним кормом, неминучим дороговказом, а не засобом до розривки. Таким був Гомер — основник грецького світу (ще Плятон вважав його одним з найбільших законодавців в історії Греції), таким були Плятонові божі люди — мудрці, що мали створити нове життя; для римлян дійсним поетом був vates; таким був Данте, звіститель божого порядку і закону у вселенній. Живий образ такого поета відродив у наші часи Стефан Георге. Означення „поет“ у відношенню до таких великих творців не відповідає, бо це слово зробилося в нових часах інферіорним тому, що кожного, більше чи менше зручного віршороба стали називати поетом. Задля недостачі відповіднішого слова для їх означення вживатиму в цій статті вислову „віща людина“ як придаток у відношенню до Георге.

Це не випадок, що Георге виріс у традиціях католицької Німеччини, коли натомість усі інші визначні німецькі поети після середньовіччя вийшли з протестантизму. Західна Німеччина, колишнє ядро римського цісарства німецького народу, находилася найдовше з усіх німецьких земель під інтенсивним впливом античної, греко-римської духовости. Отже не диво, що вона ви-

дала з надренської землі Ґеорґе, який з'єднав у собі полуднево-ґерманську свіжість і живучість з красою й ясністю античної Гелляди та з формуючою силою Риму.

В духовім життю Німеччини останніх трьох десятиліть XIX. століття царив повний занепад. Світла спадщина Ґетівської доби була вже давно зужита і більше не ділала. Найкращі сили народу абсорбував державний апарат і господарська експанзія; в міру її зросту упадав загальний рівень культури. „Настає страшна ніч" — кликав Ніцше, приглядаючись духовому життю свого народу. А Яків Буркгарт писав: „Коли німецький дух зареаґує проти цього великого насильства — якнайбільше грошей заробити, щоби могти парадувати в великім місті — коли зможе протиставити йому релігію і нове мистецтво, тоді ми вратовані, а коли ні, то ні. — Я кажу: релігію, бо без надземського хотіння, яке зрівноважило би ввесь цей шал за владою і золотом, не піде... Зміна мусить прийти і прийде, але — Бог знає — після скільки терпінь".

В такий світ увійшов молодий Ґеорґе. У власній крові чув голос землі, з якої вийшов, голос протесту проти нього. Його молода душа терпіла невимовний біль з приводу занепаду всіх взнеслих вартостей, упадку загальної людської достойности, затрати всякої шляхетности людської натури. Мету свойого життя бачив він з повною ясністю: „Wir hörten den ruf*) Der dröhnend uns zieht Zum dienst Des Schönen: des Höchsten und Grössten". Служення цьому найвищому — це das schöne Leben, das schöne не в розумінню модерних естетів, що звертають увагу тільки на форму, під якою розуміють лише зверхню схему — в той час, коли форма у властивому розумінню цього слова це з'єднання суті з її зовнішним виявом — та є визнавцями тези „мистецтво для мистецтва", але в значінню Плятонового καλὸς κ' ἀγαθός, де найвища Краса і найвище Добро з'єднані в нерозривній цілості.

Від судьби даною йому мудрістю бачив і розумів, що всі суспільні і політичні уладження, що в механізм перемінена держава, не можуть послужити йому засобами в творенню нового гарного життя. Єдиним забороломйого духа проти зматеріялізованого сучасного йому світу, проти спролєтаризованого життєвого стилю могло бути тільки животворне слово в двох кругах ділання, які для нього стояли вільні: мистецьке слово і віще пророка. Цим обосновувалася його самотність, відокремлення від власного громадянства, втеча перед кожним публичним виступом. Ця самотність родила тугу за другом, за таким другом, що вогнем своєї душі, могутністю власного духа й ясністю зору йому дорівнював би; але такого не було в його країні. В мандрівках по чужині теж його не знайшов. Правда, в Парижі стрінув гурток мистців, які готові були співпрацювати з ним над збереженням мистецтва перед протимистецькими тенденціями

*) Ґеорґе писав іменники малою буквою *Ред.*

духа часу, але принцип їхньої творчости „l'art pour l'art" не міг бути основою для спільної праці і тіснішого зближення. З мандрівок повернув з переконанням, що такого друга-сопутника, за яким він шукав, між живими нема. „Also brach ich auf Und ein fremdling ward ich Und ich suchte einen Der mit mir trauerte und keiner war". Але позитивним вислідом подорожей по цілій західній Европі було спостереження, що — хоч модерне людство в погоні за матеріяльним добробутом і технічними удосконаленнями затратило мистецькі первні та знищило всі сили в природі й духовім життю, які могли би розвивати в людині змагання до краси — все таки є ще одиниці, які можуть у себе приняти твори великого, справжнього мистецтва слова.

Перше місце серед мистецьких засобів належить мові, бо коли мармор, звук, краска це частина природи, то мова є виключно продуктом людського духа. Тому в гієрархії мистецьких висловів займає найвищий ступень мистецтво творчого слова. Дійсне велике мистецтво може вирости тільки на релігійнім світовідчуванню[1]), воно не знає поділу поміж формою і змістом: високоартистичній формі відповідає велика шляхетність думки; воно спричинює нове відродження мови народу, даючи їй нову форму і нову силу вислову. Велике мистецтво слова створює свій власний образ упорядкованого світу, свій власний космос; на його подобу упостачує людину, бо кожне творче слово віщої людини уявляє собою певну, дуже означену частину духового світу, а своєю мистецькою силою, творчим жаром промовляє до найглибших, ірраціональних сфер людського існування, розвиває в людині зародки божеського і мистецького, кристалізує її духові сили, заокруглює їх в гармонійну цілість, даючи в висліді оформлену людину.

Для підготовлення ґрунту такій творчості і для зродження зрозуміння для неї мав служити журнал „Blätter für die Kunst" („Листки для мистецтва"), який Георге заснував у 1892. р. при співучасті кількох молодих, в більшості католицьких поетів, що вже тоді бачили в нім не лише геніяльного поета, але теж обновителя духового життя. Видавці вірили, що „з мистецтва вийде світле відродження". Круг читачів журналу означував сам основник і тому „Листки" були доступні лиш тим, які розуміли його завдання і прихильно відносилися до нового мистецтва. На тлі тогочасного духового життя Німеччини відбивали „Листки" свіжістю і чистим молодечим запалом. А коли їм закидали холодну поставу, недостачу юности і відчуженість від життя, то вони на такі закиди справедливо відповідали: „В тих простих і ніжних стрічках міститься більше перевороту, чим у всіх ваших гремучих і боєвих закликах". До співробітництва в „Листках" приймав Георге лиш тих, що

---

[1]) В тім можна покликатися на авторитет одного з найбільших поетів, Гете, який сказав одного разу; „Люди є лиш так довго творчими в мистецтві, доки є справді релігійними" (наведено з памяти). Тої самої думки був Ніцше. Це знали всі великі поети старших часів, хоч про це не говорили, бо воно було для них найбільш очевидною самозрозумілістю.

мали созвучний йому спосіб бачення й відчування та в серцях хоч трохи з його вогня; такі могли стати його помічниками. Згодом утворився довкруги нього суспільний гурт таких людей, здебільша поетів, які побіч своєї поетичної творчости займають видне становище у німецькій науці. Вони внесли до неї новий дух, визволяючи її поволи з-під панування модерних поглядів, що робили науку вартістю самою для себе, без уваги на це, чи вона підносить, ушляхетнює та запліднює людське життя, чи навпаки. Важніші між ними: Фридрих Гундольф — знаменитий історик літератури, Фридрих Вольтерс — історик, Бертольд Валєнтін — автор блискучої книжки про Наполєона В., Карло Вольфскель — історик літератури, Курт Гільдебранд — фільософ, Мельхіор Ляхтер — визначний маляр і графік; з молодших: високоталановитий Гайнріх Фрідеман (згинув в війні), якого книжка „Platon, seine Gestalt“ дала зовсім нові погляди на життя і твори цього фільософа, Ернст Канторовіч — історик, Макс Коммерель — історик літератури. Скоро відійшли від цього гурта поет Гуго фон Гофмансталь і поет та фільософ Людвіг Клягес.

Побіч листків появлялися — в перших роках тільки для обмеженого круга другів і прихильників — й окремі збірки поетичних творів Георге. Першою збіркою були „Книги“ [1]) (1895). В них показався він найбільшим і всеобіймаючим духом між сучасними: три світи — античність, середньовіччя й орієнт —, які стали основою нової европейської духовости, восприняв зором своєї інтуіції і перелив у мистецьку форму, зображаючи принадний чар античної ідиллі, змагання людської душі до Бога, та вічну форму орієнту: здобування для здобування, для самої влади, насолоду в її безмежнім уживанню, неминучий упадок як наслідок цього вживання і знов здвиг нового деспота [2]). „Das Jahr der Seele“ (1897) малює колихання душі віщої людини в пошукуванню за другом. В „Teppich des Lebens“ [3]) (1900) збирає Георге, осягнувши межу мужеського віку і приготовляючись до сповнення свого завдання, всі ще живі сили свого часу, щоби їх зберегти для майбутнього і при їх помочі створити свій власний світ. Їх уймає він у семи жіночих статуях ріжних постав: життєрадісність старинної Гелляди; туга за божим небом християнського середньовіччя, висловлена в формі готицьких веж; таємна сила життя, що все вперед змагає; праджерело мистецького первня; могутність любови; жар мистецької душі; формуюча потуга творчости поета, який почуванням народу дає форму, напрям і змисл.

---

[1]) Повна назва збірки: Bücher der hirten und preisgedichte, der sagen und sänge und der hängenden gärten.

[2]) Не від речі буде звернути на це особливу увагу, бо в нас доводиться часто чути, що саме ця потуга — експазія для самої експанзії — є основною прикметою окцидентальної духовости. Тимчасом один з найсвітліших представників окциденту є іншої думки. Його авторитет для нас у цій справі вповні вистарчаючий.

[3]) „Килим життя“ — опісля й інші збірки Георге — був виданий у високоартистичнім графічнім опрацьованню Мельхіора Лехтера, що разом з іншими його працями в тім напрямі започаткувало відродження занедбаного в Німеччині смаку до гарної книжки.

Ґеорге зближався до вершка мужеських сил, коли йому усміхнулася доля і на його стежки впровадила ґеніяльного юнака, що так силою поетичної творчости, глибиною даної йому мудрости і шляхетністю душі стояв з ним в одній площині. Це був той друг, за яким він тужив від молодости й шукав у мандрівках і снах. Як метеор проблестів Максимін у життю цієї віщої людини, бо заздра судьба забрала його в ранній молодості в царство тогосвітнє, щоби зберегти душу геройського молодця перед старінням тіла. Як Дантові зродилася візія Божественної Комедії з палкої любови до Беатріче і незглибимого болю по її втраті, так Ґеорге з переживань дружби з улюбленим другом і з терпіння по його смерті черпав та сталив сили до створення власної духової держави. Така духова держава в своїх зародках повстає там, де співжиття поміж двома людськими достоїнствами набрало виразно означеної форми і має таку сильну потенцію, що може включати в себе інші людські достоїнства, перетворюючись у спільноту, а згодом і в справжню реальну державу.

З того могутнього переживання повстала найбільша і найсильніша збірка „Der siebente ring" („Семий круг" 1907). Тут обличчя Ґеорге прибрало інший вид, хоч по суті залишилось тим же самим, незміненим: співець лагідних тонів, маляр принадних картин, різьбар нового слова став віщим пророком, що зводить порахунки з власним народом, стає з ним на прю, ведений великою любовю до нього, але не любовю невільничою, яка все ідеалізує і сама себе обманює, тільки такою, яка улюблене перетворює, підносить, ушляхетнює і так плекає з любовю все здорове й велике, а нищить гниле й розложене.

Ви [1]) — мовив він народові свойому — гнались незугарним бігом за суєтами цього світу, покривали землю велитенськими мертвяками мурів, ви знищили шляхетну кров і довели до панування найнижчих, ви вбили в собі віру і прогнали любов, відвернули голову від Великого і Гарного. А коли я співав сопілкові пісні, з яких мала зродитись нова краса для спрагнених душ ваших, ви гляділи на мене з глузуванням, недовірям і призирством. В „Мертвім місті" зображене провалля між світом Ґеорге і сучасними ідолами: в морській пристані, осередку торговлі і матеріяльного добробуту все гонить за багацтвами і шаліє від їх вживання, а на старе, самотне місто на горі, якого вежі до вічного сонця сягають, дивиться з погордою. Але там росте нове племя, що стане невмолимим суддею для всіх, що свого щастя шукають у рознузданій масовості і пожаданню мертвих речей. Віща людина бачить, як спрагнена і від обилля недужа товпа йде на гору до старинного міста і благає покріплення з живих джерел соняшних верхів, готова дати за це всі свої дорогоцінності; але у відповідь чує грізний присуд: тут не місце на торг, все ваше майно це омана, вже ваша многість є злочином, ідіть

[1]) Тут як і дальше подане тільки фрагментарне переповідження думок деяких важніших віршів, яке навіть у приближенню не дає ні найменшої уяви про велич і красу оригіналу.

геть із вашим відразливим блеском, глядіть, як наші молодці вас у море вержуть! — Ґеорґе знав, що таких оаз зі самотними містами вже нема на землі, нема свіжих і незужитих народів, які могли б відновити вичерпані потенції історичних народів, як колись зробили це ґермани, вливаючись у римський світ і приймаючи слово боже. Така обнова мусить вийти з нутра самих же сучасних народів.

Він уявляв собі нову спільноту, що такої обнови має довершити, під видом лицарів священного ордену. Вони зберігають до слушного часу жар своїх сердець і вмілість з гордістю зносити терпіння, слухають внутрішнього голосу своїх душ, з яких говорять божеські накази, свої ряди поповняють силами незужитих сил народу і бережуть свого двора перед ріжними пророками, що пустими словесами і маґічними штуками схочуть народові уздоровлення принести, поки між ними не зявиться молодий герой; він перепоїть їх своїм духом і поведе на підбиття й очищення розложеного світу, аби посіяти здорове зерно і створити нове життя[1]).

Предтечою таких лицарів і їх вожда хотів бути Ґеорґе й їм приготовляв духову державу, вбираючи її в „Семім крузі“ в мистецькі форми. З неї зможе повстати реальна держава тільки тоді, коли як перед тисячеліттям подих римської форми проникне „понурі й негнучкі“ німецькі душі, бо без цієї форми північному духові грозить завжди небезпека повороту в безформемне, аморфне.

Поезії збірки „Stern des bundes“ (1914) дають закони для тої спільноти, яку створив „Семий круг“. Окрему увагу звернено тут на високий уряд віщої людини — звістити волю Бога, приготовити духовий простір для нових часів і нових людей чину, як цього колись довершив Данте. Таке завдання сягає далеко поза саму радість з мистецького оформлювання слова, це може бути лиш підготовкою в молодості до найвищого мистецтва — творення нових живих форм й упостачування живих людей.

Нероздільною частиною найвищого мистецтва є віща ясновидючість. Від найдавніших початків існування вищих форм слова були справжні поети — віщі люди, обдаровані не лише божою іскрою мистецького оформлювання, але теж спроможністю бачити й інтуїтивно відчувати найглибші й сутні сили, ділаючі в дійсності, до якої такі люди стоять у безпосереднім відношенню:

---

[1]) Переклад двох віршів з цієї низки помістив п. Ю. Клен у Вістнику (II. 1934.). Оба переклади вповні невдалі, що й цілком зрозуміле, бо поета тієї величини, що Ґеорґе, може перекладати тільки поет, що дорівнює йому своєю геніяльністю, а такого Україна ще не видала. Особливість мови, досконалість форми, недосяжна прецизність вислову, де не лише зайвого слова, але навіть зайвої букви, зайвого значка нема, подивуґідне узглядненння музично-звукового елєменту — все це, поминувши вже зміст, робить поезії Ґеорґе трудними до перекладу навіть для великих поетів. До того ще наш перекладач не зрозумів думки в обох віршах, головно в першім „Звитяжці“. У вірші „Дитинство героя“ зіпсула цілий вірш четверта строфа через непереложення слова „schlafend“; вірш „Звитяжці“ (в оригіналі „Einzug“ отже „Вїзд“) таки цілком неподібний до оригіналу; тут перекладач наглядно не зрозумів вірша і внаслідок того переклад уявляє собою карикатуру оригіналу.

тому вони знають закони тих сил, відчувають і бачать їх ясніше та сильніше від других людей, можуть означити їх шлях у майбутності і висловити їх поетичним образом. „Der siebente ring", „Stern des bundes", і остання збірка „Das neue Reich" (1917—28) дають свідоцтво пророчого зору Георге. В шести „пророцтвах віків" (1907) предсказав Георге світову війну і звязані з нею неминучості: І. Без відзвуку помруть непроглядні тисячі, новим рухом лиш основник дасть імення, для цілих тисячів мірилом буде тільки один; II. Внедовзі сміттям стане ваш дорогоцінний здобуток, а за правду приймете шалені чудовища; III. Мужа! Чину! — жажде народ і висока рада, але не ждіть на того, хто при ваших столах їв, може хто роками в ваших тюрмах спав, встане і чину доконає; IV. Я бачив здалека столповище битви, як вона внедовзі на наших полях шалітиме; V. Розрух на сході: соломяним огнем залишиться ця борня аж серед безцільного крику повстане один, та хто ж зможе вдунути правдивий жар в народ старців і дітей? VI. Лиш іздалека прийде дійсний порятунок від сил, що не вийшли від радощів і смутку упадаючого світу, а зродились з туги за гарним життям. — Вже на початку 1917. року бачив його віщий зір упадок Німеччини в світовій війні, що він висловив у більшім вірші „Der Krieg", який пізніше ввійшов до збірки „Нова Держава". Цитатом з Божественної Комедії каже, що слова його, жорстокі для гонених власною совістю за сором свій і чужий, стануть посіщенням для тих, які зможуть їх приняти: Віща людина вже довго бачила це, що тепер потрясає її народом, з тривоги вкривалася кривавим потом на вид, як народи вогнем ігралися; це кровопролиття тільки зачаток, жахливість щойно прийде, але того ніхто не бачить. „Kein triumpf wird sein nur viele untergänge ohne würde". Нездарні носії суверенних корон не впорядкують хаосу, один достойний старець (натяк на Гінденбурга) знайде раду в потребі і врятує державу перед розвалом, але від гіршого ворога, що гряде, не зможе її оборонити. Не зі Сходу прийде порятунок, а від нової молоді, що не має облуди в душі і не обманює сама себе, якої зір не камяніє на вид грізної дійсности; з-поміж неї вийде муж, що дасть народові новий закон і порядок, покладе на народний прапор вічні вартості і збудує державу, основану вже в духовій сфері. Зазначити треба, що нові події в Німеччині, які відбуваються на наших очах, не вичерпують тих предсказань, котрі сягають далеко більше в майбутність, хоч є склонність їх у тім напрямі „інтерпретувати"*).

Багато дальше сягає зір віщої людини в „Brand des tempels", де в формі драматизованого вірша зображений наїзд гунів (назва гуни не має історичних ремінісценцій) до краю старої культури. Їхній вожд репрезентує свіжі і молоді сили свого світу

---

*) Всупереч часописним вісткам Георге і після приходу націоналсоціялізму до влади в Німеччині не змінив свого відношення до нього і до самої смерти ставився до націоналсоціялістичного руху як і до демократичного режіму повоєнної Німеччини негативно.

в боротьбі зі світом перестарілим, нетворчим, що зберігає лише старі багацтва і цінності. Він дає образ володаря-героя, могутнього і сильного, але не жорстокого і дикого, глибоко зворушливого, але не податливого, суверенно самоопанованого, але не без внутрішної потенції, який одними рисами нагадує минувшину (героїв геллєнських мітів, Олександра В., Наполєона), а другими натякає на прийдешні часи.

Переклади Ґеорґе гідно доповнюють його оригінальні твори. Перше місце займають: Божественна Комедія Дадте і сонети Шекспіра. Пів тисячеліття проходили німці біля Дантового безсмертного твору. Незалежно від десяток перекладів Комедії він не ділав як жива сила в німецькім духовім життю. Хоч яку пошану зберігав Ґете для великого фльорентійця, хоч яке велике захоплення виявили романтики, проте залишився так космос Данте, як і його монолітний твір чужим для німецької духовости. Щойно Ґеорґе, творець рівнорядної величини з Данте, який до того вийшов з традицій католицької Церкви й водночас воспринняв спадщину великих поетів світських, знайшов доступ до монолітньої єдности Дантового твору, до виразної пластичности, тілесности *), а заразом найвищої урухомлености постатей Комедії. Щойно відродитель німецької мови, що перетворив її в нову форму, міг дати вповні достойний оригіналові переклад, вправді лише в фраґментах важніших місць, бо переложити цілий твір — як казав Ґеорґе — переходить спромогу одного людського життя. Але ці фраґменти вводять Данте як живу, діючу силу в німецьку культуру і дають їй стільки, скільки з нього необхідно мусить мати кожний нарід не великої поетичної творчости.

Вже в зовнішнім життю цієї віщої людини видно подивугідну закономірність: його девять поетичних збірок — від „Азбуки" до „Нової Держави" — вже формально дають замкнену цілість. По появі цеї останньої Ґеорґе вважав свою творчість закінченою і почав приготовляти повне видання своїх творів. Після появи останнього тому помер так, як це предсказав собі передтим 33 роки в „Teppich des lebens", помер самотним без другів своїх, бо одних не було вже між живими, а другі по світі розійшлись, лиш його ангел був при нім і злагіднював його біль і смуток. Ще більш наглядною є ця закономірність у його внутрішнім життю і в змісті його творчости. Як живий організм ріс ступнево його твір, кожна нова збірка вказувала, як він своїм духом охоплював нові круги, переробляв їх і перетоплював творчою силою власної ідивідуальности та включав у свій космос. Джерело її лежить поза межами його свідомого і несвідомого, вона виплинає з неминучої конечности його життя, на яке судьба поклала свою руку. Свідомість, що він має сповнити наложене на нього післанництво, почуття власної достойности, що виплинає

*) Romano Guardini, катол. фільософ і професор теольоґічного факультету в Бресляві звернув недавно увагу на цю тілесність (Leiblichkeit) Дантових постатей.

з такої свідомости, і творча любов — це три основні сили, що визначували його шлях. А шлях цей провадив на вершини поетичного слова, які досі в цілій історії европейської культури змогло осягнути лиш кількох вибранців долі. Коли і по смерті він залишився загально незнаним, незрозумілим і непризнаним, то це дає свідоцтво, як зубожіло духове життя модерних часів, в якому нема місця на дорогоцінні вартості справді великого мистецтва.*) Але історія вчить, що там, де появляються такі величини, як Ґеорґе, є підложжя для нового культурного підйому і він скорше чи пізніше наступить як наслідок діяльности такого велитня.

Володимир Залозецький.

В боротьбі за світогляд.

Недавно появилася книжка Теодора Геккера „Чим є людина"? (*Theodor Haecker:* **„Was ist der Mensch"?**; Jakob Hegner Verlag in Leipzig 05 карт. 3.80 мар., оправлена 5.50 мар.), яка стоїть в перших рядах на фронті боротьби за світогляд.

Геккер підходить до питання „чим є людина"? не з точки погляду атомістичної науки і фільософії XIX. в., а з точки погляду універсалістичної, зі становища християнського світогляду. В звязку з тим виринає перед очима нашої душі могутнім чаром слова і стилю зображений світогляд, який стає для автора абсолютним мірилом в оцінці явищ. Основи того світогляду зарисовуються в трьох розділах, що повинні своїм змістом зацікавити також і тих наших читачів, які в нинішнім повоєннім хаосі шукають твердих основ світогляду. „Основи окциденту", „Людина в хаосі" і „Чим є людина" ось найважніші проблеми, що їх розвиває Геккер з точки християнського світогляду, в досить рішучій опозиції до нині поширених поглядів.

Вірі в „расу" і в „абстрактну" людину протиставить Геккер розуміння не в матерії й її примітивнім „principium individuationis", зафіксованій ріжниці рас та національностей — а в духовій єдності, в факті, що ті реальні ріжниці між людьми не є на це, щоби між ними панувала ненависть, злоба, автаркічне ізольовання — а свідомість ґієрархії буття та примату духа над тільки веґетативним плазуванням по землі. Теза нинішнього націоналізму звучить, що ніхто не приходить на світ як „людина", а як француз, німець, англієць, грек і т. д. Одначе цей погляд веде до дальшої атомізації, бо як хто родився німцем, то чому ж не мав він родитися баварцем, швабом, саксонцем і т. д. Така індивідуалізація на основі біольогічних матеріяльних даних не мала би

*) Загальноевропейську, не лише німецьку ситуацію духового життя характеризують слова, що повстали в звязку з обходами 100-ліття смерти Гете: „Goethe ist in diesem Jahr zum zweiten Mal gestorben."

меж, — якщо би ми їй не протиставили поняття, що людина є також ідеєю Божою і внаслідок цього для неї є сутня глибина буття, а тим самим могутня реальність.

Отже слушно виступає Геккер в обороні універсального розуміння людини, яку сотворив Творець на свою подобу і вложив в неї нестримний гін до чогось вищого, сублімованого (в своїх клясичних „ночах в Петербурзі“ подібно означив це Йосиф де Местр: „людина ґравітує, якщо можна так висловитися, до реґіонів світла“). Чисто біольоґічне матеріяльне розуміння людини (отже расове, родове, національне) окреслює тільки одну сферу атомістичної (матеріялістичної) космоґонії, підчас коли тільки християнсько-універсальна космогонія може зрозуміти людину в її цілості, т. з. людину, вставлену в гієрархічно-космічний порядок річей.

Нинішня епоха на кожнім кроці перевертає цей вічний та в цілому незмінний гієрархічний порядок річей і внаслідок цього повстає безмежний хаос, в якому все — з точки погляду людини — тратить свій змисл.

Це нарушення тривкого вічного порядку довершилося в сучасності на полі господарського, політичного, духового та реліґійного життя. Так нпр. машина (і ця система, з якої вона повстала, т. з. капіталізм) нарушила цей „порядок річей“ тим, що засіб піднесла до цілі. Машина стала сьогодні найбільшим ворогом людини, замість бути тільки засобом для опанования природи. Вона нищить нині не тільки працю людини, але й нівечить її саму, отже звертається проти людини. Тому в майбутності людина відвернеться від машини і людство поверне до такої праці, якої метою є людина й її природне та надприродне призначення.

Те саме нарушення порядку бачимо в політичному життю. Політичне життя є сперте на справедливім порядку. Цього порядку сьогодні немає, бо в нашій епосі сила існує без права, — а право без сили і треба дуже побоюватись, щоби в такім зматеріялізованім століттю, як наше, не покористувались нагромадженими великими матеріяльними силами якраз для несправедливих цілей.

Натомість справедливий порядок в політичному життю може настати лиш тоді, коли задля існування природної і надприродної справедливости установлять порядок між правом і силою. „Вправді справедливість, що є основою політичного життя, може існувати сама для себе; але вона не залишається живою, костеніє і переміняється легко в мертву справедливість (що може спричинити її смерть), коли вона потайки не вяжеться з чимсь вищим, з любовою. І де лише в історії виступала велика політика, котрої суттю була справедливість, там вона все корінилася глибоко в любові або в чімсь з нею спорідненім, в любові до родини, до роду, до землі, до Батьківщини, до народу, до держави... Римська імперія, яка передовсім в своїх початках дуже

добре знала, що суттю політики, осcбливо внутрішньої є справедливість, бачила причину свого існування в чімсь вищім, а саме в: pietas".

І коли европейські народи будемо мірити найвищими цінностями, — зближаємося тут до одного з найкращих місць в творі Геккера, — то що буде критерієм цієї оцінки? Коли не мистецтво, що є таке високе, не фільософія і метафізика, що тепер нанововідживає, не науки, що відзначаються багацтвом, але потонули в вавилонськім хаосі і ждуть на ум, який їх впорядкує, не техніка, що розвинулася до божевілля, — то залишається тільки почуття справедливости і більша від неї якась висока любов і то любов вища понад любов до Батьківщини, Роду, Народу — (бо цю останню за таку, т. з. за найвищу уважати було би відступством), бо від часу хрещення можна европейські народи мірити не природною, а самою тільки надприродною любовю...

І той сам хаос панує в сучасній літературі. Стала вона дзеркалом всіх тих недужих, мутних, хаотичних справ та ідей, стала відбиткою загального непорядку в гуманнсcті — в людині. Нині стоїть вона під приматом пристрасти, сентиментальности і технічної інтеліґенції — на місце одиноко правдивого гієрархічного порядку, т. з. примату духа — і тому находить в ній кожний безпорядок, ясну або до того ще карикатурно викривлену відбитку...

Всі звихнення мають свою причину в хаотичному людському серцю: так нпр. хаос в господарському життю не спричинюють якісь зовнішні природні умовини; він кориниться в прастарих людських гріхах: в жадобі, скупості, зависті, несправедливості, одним словом, в закаменілім людськім серці.

II.

„Чим є людина"? — ось питання, що сьогодні починає ворушити людські уми. Тільки що сучасні фільософи ставлять його в чисто біольоґічну або матеріялістичну площину: „що має робити людина"? Геккер занимає метафізичну позицію: щоби знати, що людина має робити, — то треба перш за все знати, чим вона є, бо в кожнім акті творення спершу була vita contemplativa, а опісля щойно vita activa. Щойно по пізнанню сути людини, можна вказати на її сферу творення.

Людина не є автономним єством для себе, ані не є творцем життя. Людина не є також зміцненою в своїх природних інстинктах звіриною. Проти тих, з християнським світоглядом незгідних поглядів, що їх заступає сучасна, особливо німецька, фільософія, виступає отверто Геккер.

Послухаймо одного з визначніших заступників німецької фільософії, Шпенглєра: „Ідеали є трусливістю. Моє життя складається з убійств. Я є хижаком, найвищою формою життя, що свобідно порушається, „я вирвав природі її першенство на творність", „я маю хитрощі духових хижаків". „Бути самому Богом

є моєю мрією винахідника". „В мені бунтується в останнє горда кров хижаків проти тиранії чистого думання". — Супроти того апотеозовання хижацької людської природи, що стоїть в такому великому контрасті до богоподібности і боготворення людини, яку майже в тих самих місцях заступає Шпенглєр, насувається грізне питання, „чим є людина"? Питання це настільки грізне, що ідеольоґія Шпенглєра (в ріжних видах) є нині пануючою ідеольоґією соток тисяч людей, є ідеольоґією поганства, що гряде й уже нині затемнює европейський горизонт та нищить всі стримуючі гамульці віри, авторитету, традиції, культури і гуманности. І не дивуймося, коли з тієї їддю розкладу затроєної атмосфери, що нівечить всяку гідність европейської людини, лунає розпучливий голос de profundis „чим властиво є людина"?

Богом, Творцем, хижаком, паном цілої істини?? — як думає Шпенглєр і леґіони його віроісповідників...

Суттю є людина, котра все залишається для себе незмінною — вона може наложити собі міліони порук — вона в основі залишається незмінною, все для себе проблєматичною. Вона живе в ріжних сферах гієратичних порядків, дуже рідко в згоді з елєментами, з яких складається, а ще рідше в згоді з самою собою. Одначе коли нарушиться порядок тих сфер і законів — або одна з них загубиться, тоді росте проблєматичність людини в безконечність і стає так, як в нинішних часах, прямо нестерпимою. Стає ця проблєматичність нестерпимою, бо людина — нині — має свобідний вибір або поставити життя крови (расу) і землі (природу) понад еґзистенцію духа — іншими словами секуляризувати поняття теольоґії, — або навпаки іншим разом (це якраз тепер діється, страшна і чи не послідна дія!?) хоче „політику", дочасне й скоропроминаюче явище зробити частиною теольоґії й Бога. — На як довго? Аж наспіє неминуча помста метафізично незмінних порядків буття...

І Геккер шукає відповіди на це метафізичне, а не біольоґічне питання, „чим є людина" в вищих порядках буття (гієрархії буття) — вищих порядках, які все є правдивіші, більше рішаючі, чим нижчі порядки.

Людина вставлена є в три могутні порядки буття: матерію, життя і духа. Між тими порядками є безчисленні переходи, переходи вправді квантитативні, але сягають вони майже до меж квалітету. Одначе все це разом творить цілість: пропасть, що лежить між поодинокими квалітетами, — але заразом і сила, що їх лучить — і яку знову ж можна пояснити тільки любовю, — це є саме те, що в християнськім світогляді називаємо містерією порядків буття.

А питання „чим є людина" як завершення найвищого сотвореного порядку буття, — не вияснить ніяка автономна наука, ні фізика, хемія, біольоґія; відповідь на це питання можна дістати тільки силою сотвореної можливости увійти в духовість божеського життя, — котру дає людині лиш Обявлення. Тут стоїмо одночасно на межах людської природи, яких не можна переступ-

пити: людський розум може означити приблизно силою свого духа суть матерії, ростини і звірини, але не може означити свого власного: це означує Бог сам в своїм Обявленню.

І тому на питання, „чим є людина“, не може дати відповіди партикулярна фільософія, яка відкинула цілість (Totalität) і забула про порядок (ordo). Тим осягнула вона вправді частинні успіхи, але скоропроминаючі, і заподіяла европейській людскості чимало шкоди. Вона не дбала про „Summa“, — радше намагалася її знищити. Але якраз християнський мислитель бажає ту цілість, ту „Summa“ привернути і тим самим уже признає сотворення людини на Божу подобу, ad imaginem Dei.

І так залишається — навіть нині, коли матеріялізм ще не стратив своєї притягаючої сили, — щораз менше місця для тієї гордої тези, що людина повстала сама з себе (a se), що вона є творцем та зовсім автономною. Тільки коли зрозуміємо ту величезну ріжницю, таку просту,— а одначе в своїх консеквенціях таку далекосягаючу, — тільки тоді стане зрозумілою незмінна правда вічного порядку, незмінна правда гієрархічної космогонії про Бога Творця і про сотворену ним людину.

Всі ці актуальні питання нинішньої метафізики — подані Геккером живо та, оскільки це в тій матерії взагалі можливе, приступно, в тіснім звязку зі всіма пекучими світоглядними питаннями сучасности.

Віdень, д. 2/IV 34.

Р. Монцібович.

Університет і світогляд.

(Докінчення; початок гл. ч. 11—12 1933).

Тим якимсь дивовижним, для нинішнього ума незрозумілим, тим, що глядить на нас з соборів й університетів середньовіччя і каже нам над ним призадумуватися, це гармонійно-органічна злука природи з надприродою, мистецтва з релігією, науки з вірою. Не можна заперечити попри це факту, що в нутрі тієї гармонії все таки крився елємент деякого неспокою, якогось до деякого ступня протилежного змагання. Одначе цей елємент не міг самостійно ділати і впливати принайменше так довго, як довго існував і держав його в карбах загально признаваний авторитет надприродного. В тій гармонії існував той елємент, як протилежність до вічного, незмінного, святочно спокійного світу віри, вже від самого початку і був скритою небезпекою для тієї незрівняної єдности і досконалости христ. світогляду. Коли ж згодом вдалося йому, хоч правда тільки в кількох місцях, досягти стільки самостійности, щоби саме в тих місцях піднестися понад авторитет і єдність, так ясно, що в дальшому мусіло це довести

до розкладового процесу, котрий міг покінчитися тільки повною руїною тої єдности і хаосом самостійних частин.

Таким потенціяльно розкладовим елєментом, котрий виступив врешті до боротьби з єдністю середньовічнього, християнського світогляду, був т. зв. латинський аверроїзм. Своєю наукою про подвійну правду — наче б щось могло бути теольоґічно правдивим, а заразом фільософічно ложним і навпаки, — своїм детермінізмом — все залежить від необхідних законів, не тільки чоловік, але й Бог, — своїм пантеїстичним монопсихізмом — єдиний ум т. зв. intelectus agens, спільна усім, навіть Богові, єдина розумова душа — такою наукою творив аверроїзм від 13. віку до початку 16. століття поважну небезпеку для єдности християнського світогляду. Вправді загальна християнська свідомість відкинула його, осудивши устами паризького епископа Стефана Tempier (1270 і 1277), а його представники, професори університету в Парижі Siger de Brahantia і Boetius з Дакії мусіли покинути університет; хоч сила удару зломилася об могутній мур двох найбільших умів середньовіччя Альберта Великого і Томи з Аквіну, то все таки аверроїзм мав ще настільки життєвої сили, що зумів створити собі свій осередок на університеті в Падуї. Тут теж намагалися його представники (Александер Achillinus—званий другим Аристотелем, Marcus Antonius Zimara, Augustinus Niphus) погодити авероїзм з християнством, що одначе вдалося вповні тільки основникові театинців св. Каєтанові з Тіеппе (†1465). Аверроїзм був розкладовим зовнішним елєментом і залишив свої сліди ще на довше в духовій поставі кінцевої епохи середньовіччя.

Знову ж внутрі наростала нова небезпека впродовж 13. і 14. віків в появі т. зв. новітної льоґіки (logica modernorum) і нової методольоґії Раймунда Люллюса. Так звана „льоґіка новітніх“ або „новітня льоґіка“ (logica modernorum), шо її творцем вважаться Wilhelm-a Shyreswood-a (її остаточне оформлення є ділом Еспанського Петра, Petrus Hispanus — пізніший папа Іван XXI) дала притоку вважати і займатися наукою з формального боку, промощуючи в цей спосіб шлях раціоналізмові. Raymundus Lullus (Ramon Lull — Doctor illuminatus) (1235 —1315) своєю „Ars magna“, впроваджуючи загальну науку знання, творить нову методу, яка являється підхожим підложжям пізнішого внутрішнього розкладу, бо формує чисто розумову конструкцію, якою можна все дослідити науково і ставить тим самим найвищі, самі в собі очевидні засади і норми, що з них можна випровадити теольоґічні засади, як і засади кожної іншої науки. Через це, через таку раціоналізацію містерій затер він межі між вірою і розумом.

Характеристичним є факт, що в часах розцвіту англійської схолястики—останніх причин, що прямо ведуть до розвою новітніх наук, треба шукати на університеті в Оксфорді, мало що молодшім від паризького. Англія, завдяки свойому положенні, була не тільки географічно відділена від европейського континенту,

але й її духове життя розвивалося майже самостійно. Вправді належала вона до християнської єдности середньовіччя, але завдяки її менше чи більше великій ізоляції могли там розвиватися ті протилежні сили — елєменти, про які згадано вище, зовсім без перешкод (не маючи рівноважного протиставника). Вже за часів св. Томи з Аквіну під впливом Роджера Бекона (Roger Bacon, 1210—1292) починають виділятися природничі науки зі спільного організму, щоби йти власними шляхами, шляхами експериментальних, досвідних метод. Цьому не можна би нічого закинути, бо ж кожна наука, також як частина органічної цілости, повинна, а навіть мусить розвинути свої власні методи. Одначе тут зявляється одностороння оцінка природничих наук та їхніх метод, тут виступається проти спекулятивних наук, домагається виключення теольоґії з організму наук, тому, що у ній не можна примінити екзактних метод досвіду. В Беконовій системі наук немає теольоґії. Їй закидує він ненауковість (закид, що й нині ще покутує в ограничених умах), її називає він „septem peccata studii principalis", теольоґії відмовляє Бекон зовнішного досвіду, а тим самим розумової певности. Коли ж природничі науки і досвід знайшлися при односторонній оцінці на першому місці, так сейчас відчинено на ростіж брами перед індивідуалізмом, а дальше номіналізмом. — Предметом наукового досліду і досвіду може бути тільки одиниця, бо загальні поняття взагалі реально не існують, вони є тільки пустими казвами, flatus vocis. Проголошуючи таку засаду, зривав Roscelin з Compiègne з сутньою засадою середньовічного світогляду загальної свідомости.

Вплив природничих наук у схопленні Роджера Бекона слідний теж на тодішних других напрямах у фільософії і теольоґії. Вже Duns Scotus (†1308 — Doctor subtilis), хоч на загал годився в питанню універсаліїв з Аквінатом, одначе своєю остаточною формою — індивідуальною ріжницею („haecceitas" — рація, з якої дана річ є цею, а не іншою), що долучуючись до загальних істот творить з них одиниці, скріплював зародкову силу того виключного індивідуалізму, який панує в науці аж до нинішних часів. Приймав він крім цього, що теольоґічні докази, отже взагалі теольоґія має радше моральну вартість, є радше практикою в протилежності до строго-математичної наукової спекуляції. На його приматі волі над розумом спирається той ірраціоналізм, який в новітній фільософії має стільки шкіл.

І знову був це англієць Wilhelm з Ochham (1300—1349), що злучив нову льоґіку і методольоґію континенту з досвідно-природничими змаганнями своїх британських земляків. Тепер розпочинає номіналізм свій побідний похід, займаючи не тільки паризький, але також новоповстаючі німецькі університети. Оккам, якого названо Venerabilis Inceptor (nominalismi) вважає виображіння і поняття тільки знаками речей і не загал, але одиниці існують в дійсності, а дальше в Бозі. З таким номіналізмом іде рука в руку індивідуалізм. В метафізиці зявляється скептицизм, бо ж ми не можемо пізнати повної предметової

правди, у психольогії **інтелектуальний детермінізм** — воля остає під абсолютним впливом розуму і тому, коли розум зясує, що якісь дві речі є рівно добрими, воля взагалі не може ділати („осел „Бурідана"), зявляється теж наново наука про подвійну правду, як льогічна консеквенція **оккамізму**.

Загальна свідомість християнського середньовіччя виступила до боротьби з тим новим розкладовим чинником, але тепер не було вже таких могутніх умів як Альберт і Тома, так що оккамізм, хоч осуджений Церквою, існує дальше. Приходить епоха гуманізму і реформації, зворот у природничому досліді і поволі затрачується єдність середньовічного світогляду. Світогляд розбивається на кусні, а на його руїнах повстають і розвиваються світогляди новітніх часів. Вправді остав ще католицький світогляд, сила, що з нею мусіли і мусять ще й нині числитися противники, вправді повстають католицькі університети в Dillingen, Olmutz, Graz, Paderborn, Molsheim-Strassburg, Salzburg, Osnabrück, Hildesheim, Münster, Bamberg, Innsbruck, Breslau, Fulda, і піднімають все наново боротьбу проти розкладових сил — одначе це не був уже світогляд Заходу, але в найкращому випадку один з-поміж многих, а для противників ще й назадницький світогляд.

Головним центром оккамізму стає паризький університет, хоч 1473 р. зобовязано всіх магістрів в Парижі, щоби вони придержувались реалізму і цей статут вдержався до 1481 р. З паризького центру поширився він через німецьких учених, що студіювали або були вчителями, на Німеччину. З-поміж них заслуговують на згадку перший ректор основаного в 1385 р. гайдельберзького університету, Marsilius von Ingheu († 1396); Heinrich von Heinbuch, що вже 1384 р. перейшов на повсталий в 1365 р. віденський університет; одночасно приймив його приятель Heinrich von Oyta покликання на найстарший, оснований ще 1347 р. німецький університет в Празі. На новому університеті в Tübingen (1477) учив від 1484 р. Gabriel Biel, називаний останнім схолястиком († 1495). З Тюбінген поширився оккамізм на університети в Ерфурті і Віттембергу, де прилучується до нього Лютер. Не можна поминути тут Івана Герзона (учасник собору в Констанції — † 1429), який старався погодити реалістів з номіналістами. Одначе його спроби не вдалися і оккамізм, опанувавши головні наукові осередки, став на якийсь час модним напрямом в німецькому духовому житті.

А дальше виринають вже фільософічні напрями наче фільмові картини — один за другим, чимраз скорше, чимраз більше, без стриму і так аж по нинішний день.

В духовому житті Англії 16—18 ст. появляється емпіризм таких, як Bacon з Verulam, Hobbes, Locke, Berkley, Hume, котрі одиноким джерелом правдивого пізнання вважають тільки досвід. На континенті повстає **раціоналізм** Descartes-a, Spinoza, Leibniz-a, котрий приймає, що nihil est in intellectu, quod non fuit in sensu **nisi intellectus ipse**, і вважає, що правду можна

найти тільки в чистому думанні. Обі ці системи подибуємо опісля в Кантовому критицизмові, по якому предмети мусять пристосовуватися до пізнання, а не навпаки. Цим рішено прогнозеольогічний примат підмету над предметом. Індивідуалізм замінився в субєктивізм. Спираючись на тих двох великих складових частинах Кантової синтези розвивають Fichte, Schelling і Hegel ідеалізм, а Геглева лівиця матеріялізм. З ідеалізму повстали і повстають дальше наукові напрями сучасности: неокантизм марбурзької школи, прагматизм, „Als-Ob"-фільософія, критичний реалізм, неоромантична фільософія, феноменольогія, ірраціоналістична фільософія. Матеріялістичного походження є ріжні природничі науки, що їх розвивається в новішніх часах, а дальше натуралістична, моністична і позитивістична фільософія та марксова фільософія історії.

Зовсім хіба ясно, що нині даремно шукали б ми за якимсь однородним світоглядом. На університетах заступлені тільки світогляди, або радше: немає там навіть світоглядів, а тільки їхні кусники. Дослід стоїть дальше під стягом індивідуалізму, живе в якомусь божевіллю бажань зглибити всі причини й речі. Психольогія аналізує дальше, одначе ця аналіза не осягає кінця прямо тому, що не знає, де той кінець, тому що губиться в непізнаваємому. Відомості накопичуються на відомостях, а наше незнання в тому самому ступні... зростає. Новітні науки опанувало божевілля парадоксів. Вони намагаються поширити свої відомості там, де не має пізнання — в крузі одиничних речей, — натомість світ метафізики і віри, що одинокий може дати розвязку всіх питань, проголошується напізнаваємим і фантастичним.

Одначе тут і там чується вже голоси, що наука найшлась у сліпій вулиці. Наступає загальний зворот; в „критичній теольоґії" довершується перехід від имманенції до трансценденції Бога, у феноменольоґії від підмету до предмету, в теорії пізнання від ідеалізму до метафізики, в соціольоґії від індивіда до загалу. Одначе хто ближче приглянеться тим змаганням, мусить признати, що вони не осягнуть своєї цілі. Їм не вдається пробитися у світ метафізики, у царство віри. Їм не достає єдности, котра змогла б уформувати хаос світоглядів у космос світогляду. Бо тільки католицька свідомість може тут перейняти провід, вказати шлях і довести до цілі. Вона одна спирається і відновляється все наново на тому світогляді, котрий колись був виявом загальної свідомости християнського середньовіччя, на аристотелівсько-томістичній системі. І тут тільки найде нинішнє розбите людство: гармонію між вірою і наукою, примат цілости над частиною, суспільности над індивідом, загальної, у поняттю схоплюваної суттєвости над одиничною річчю, предмету над пізнанням.

Одначе католицька свідомість, щоби найти оправдання перед самим собою, мусить спиратися на світоглядовій підбудові. Дальше — вона може спиратися тільки на одному світоглядові,

ніколи на кількох. Там, де немає світогляду, а тільки світогляди, там немає місця для католицької свідомости. І це є вже само в собі неможливим, щоби котолицька свідомість лучилася хоч би з одним модерним світоглядом. І не є це чимсь припадковим, коли останні Папи все наново вказують католицькій свідомості світоглядову систему св. Томи з Аквіну, навпаки, це є виразною вказівкою, що тільки той світогляд, який колись був виявом свідомости середньовіччя, має ще й нині стати підбудовою нашого світогляду, світогляду одного одинокого, у протилежності до розбиття модерних поглядів. Саме та система, наука Аквіната і спертий на ньому католицизм може стати провідником людства, що блукає без мети, світлом тих, котрі в темряві мандрують, єдністю розсіяних і розбитих.

І тільки католицький світогляд може наново уформувати і здійснити конечну органічність, єдність людського знання. А прийдеться це йому тим лекше, що навіть у всіх тих, так розбитих на куснї, новітніх науках, все таки живе ще дивна туга за тим, ut fiat unum ovile et unus pastor.

Др. Марія Струтинська.

Чужі і свої про „Богословію" та її видання.

(З приводу 10-ліття)

Значіння появи журналу „Богословія" та звязаних з ним видань, що вже десять літ піддержують інтелєктуальне життя в Галичині, було від початку ясне. „Богословія" станула відразу на европейському рівні [1]) та обєднала коло себе найвизначніших українських теольогів, даючи заразом змогу й нашим світським ученим у теперішніх складних умовинах друкувати свої праці на її сторінках. Самі ж праці писані на ріжних мовах, бо серед їхніх авторів замічається прізвища видатних чужинців, як ось професора дра А. Ляндграфа, замітного на заході релігійного письменника о. Схрейверса та ін.

Зацікавлення працями „Богословії" поширилося на всю католицьку Европу. Зустрічається рецензії в німецькій, англійській, австрійській, італійській, французькій, бельгійській та словянській пресі.

Збіраючи рецензійний матеріял про Богословію за 1923—32 р. на самому вступі мушу зазначити, що він напевно далекий від

---

[1]) Гл. La Croix 1930, 12 juin L' Académie de théologie des gréco-catholiques de Léopol. „La Societé publie d' ailleurs (перед тим говориться про вид. Митрополитом праці Св. Василія В.) également une revue trimestrielle de thélogie, la Bohoslovia sous la direction du J. Slipyj, revue qui par sa tenue et la valeur de ses études, publiées en diverses langues, soutient magnifiquement la comparaison avec des revues similaires de l' Occident".

повноти, одначе дає по мойому настільки даних, що можна собі виробити правильне поняття про інтерес до нашої богословської культури в краї та за кордоном серед чужинців. Як не прикро це, але треба тут сказати, що загально беручи, чужа преса прихильніше висловила свою думку про праці „Богословії“, чим наша українська. — Західно-европейська преса цікавиться очевидно Богословією передовсім як журналом, що служить орієнтальній культурі.

Придержуючись менше більше докладно хронольогічного порядку видань, перейду що важніші рецензії.

У західно-европейській пресі, як сказано, зазначується виразно інтерес до питань східньої культури. Отже в звязку із тим велике там зацікавлення (нпр. у Theologische Revue 1926 № 1, Slavonic Review 1925 June Vol IV № 10 стр. 246/7)[1]) статтями о. ректора дра Й. Сліпого, як ось „De valore S. Thomae Aq. pro Unione eiusque influxu in theologiam orientalem“, проф. дра М. Чубатого: „De statu ecclesiae iuridico in cosacorum republica“, о. проф. Т. Галущинського: „De Ucrainis S. Scripturae versionibus“. Високий рівень також і в інших доповідях (гл. Theologische Revue, loco cit.) скріплює очевидно наукову вагу тих перших томів Богословії.

Розвідкою о. ректора Й. Сліпого De valore S. Thomae Aq. цікавиться теж Bulletin thomiste (1926 janvier nr. 591) задля деталів про науку св. Томи на Україні та в Росії[2]).

З прихильною критикою зустрілися на заході також праці о. ректора, що займаються проблємою Пресв. Трійці, нпр. „De principio spirationis in SS. Trinitate (гл. Gregorianum 1926 f. 3 стор. 446, рецензія M. de la Taille S. I.), Orientalia Christiana 1926 vol. V — 4 num. 21 стор. 298 300,[3]) та пор. Schönere Zukunft 1926 Nr. 51/52

---

[1]) D: „Bohoslovia“ hat namentlich dadurch eine besondere Note, dass in den Artikeln vielfach auf die teologieschen und kirchlichen Interessen des Ostens Bezug genommen wird. Diesem Zwecke dienen z. B. in den bisherigen drei Heften des laufenden Jahrgangs der Aufsatz des Redakteurs der Zeitschrift Prof. Dr. J. Slipy: De valore S. Thomae Aq. pro unione eiusque influxu in thelogiam orientalem u. die Abhandlungen von N. Čubaty: De statu ecclesiae iuridico in cosacorum republica u. Th. B. Haluščynskyj: De Ucrainis S. Scripturae versionibus. Wegen dieser Eigenart und der Tüchtigkeit auch der anderen Beiträge verdient die Zeitschrift alle Beachtung und wir wünschen ihr weiteres glückliches Gedeihen“. — Докладніші бібліографічні дані в покажчику.

[2]) „J. Slipyj, des plus studieux parmi les thélogiens orientaux qui lisent S. Th., résume, en des notes très informeés, les travaux récents sur les versions grecques, de S. Th. et ajoute des détails fort intéressants sur le Thomisme en Ukraine et en Russie depuis le XVIII siècle“.

[3]) У Bulletin bibliographique (книга De Oriente bibliograph.) M. d' Herbigny S. J. пише: „Le Dr. Joseph Slipyj sous le titre de principio spirationis in SS. Trinitate, donne un second volume latin à la Collection Opera Thelogicae Societatis Ucrainorum. Parti de la métropole slave de Léopol, l'auteur conquit à Innsbruck le grade de docteur en thélogie, puis à la Grégorienna de Rome un des premiers diplômes d'agrégé en théologie. Sa dissertation d'Innsbruck die Trinitätslehre des bysatinischen Patriarchen Photios (1921) s'est développée et précisée: une plaquette De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus S-i explicanda (1923) a précédé le de principio spirationis, et l'auteur nous annonce qu' il prepare un exposé historico-critique sur la position scotiste sous ce titre: Utrum Spiritus S. a Filio distingueretur si ab eo

стор. 1255[1]) і Echos d'Orient 1929 ч. 153 janvier — mars, стор. 86—87. S. Salaville: Bibliographie ukrainienne, де рецензент підносить заслуги о. ректора Й. Сліпого як редактора „Богословії" [2]) Augsburger Postzeitung 16 Mai 1926 знова, у статті Zum silbernen Bischofsjubiläum des Lemberger Metropoliten, що написав др. A. Ляндграф, звертаючи спеціяльну увагу на праці о. ректора, які торкаються проблєми Filioque,[3]) цікавиться особливо виданням ювілейної книги Ексц. Митрополита, що дає цілу низку вартісних статтей про Достойного Ювілята і про працю його життя.

У згаданім перед тим Echos d' Orient, loc. cit. S. Salaville теж присвячує більшу увагу ювілейній книзі. Між усіми тими студіями, що самі собою мають велику вартість, визначається, як каже Salaville, доповідь Еп. Боцяна, присвячена листам пастирським о. Митрополита Шептицького, які уявляють собою справжній розділ не тільки історії католицького апостольства між українцями, але також історії української сучасної літератури взагалі [4]).

Перейдім до видань іншого характеру. Heinrich Felix Schmid, аналізуючи працю проф. д-ра М. Чубатого: „Про правне становище Церкви в козацькій державі", вид. Богословією у 1925 р., Zeitschrift der Savigny — Stiftung für Rechtsgeschichte (Weimar 1926 46 Bd., Kanonistische Abteilung, стор, 550-7) (гл. докл. бібліографія) зазначує, що дослідники греко-унiятського віроісповідання прямо предестиновані до праці над східним церковним правом та надаються до неї краще, чим їхні православні товариші пера, яким здебільшого чужий розвиток західно-европейського права

---

non procederet? Les thélogiens d' Occident admireront l'extrême aisance avec laquelle leur frère d'Ucraine évolue parmi les vérités dogmatiques et leurs interprétation scholastique; peut-être remarqueront — ils plus encore son érudition historique quand il expose les positions des diverses écoles".

[1]) Говоряючи про видавану від кількох літ з ініціятиви Митрополита Шептицького „Богословію", замічає: „Besonderes Aufsehen erregen die Aufsätze des in Innsbruck und Rom geschulten und zum Magister aggregatus der Gregorianischen Universität promovierten Joseph Slipyj, der sich mit dem Problem des Filioque, dieser Grundfrage des Photianischen Schismas beschäftigt".

[2]) „ce n' est pas ici le lieu de nous arrêter longuement à une telle étude Bornons nous à dire qu' elle est bien conduite et dénote un thélogien formé à bonne école".

[3]) Як зрештою ще в багатьох інших журналах.

[4]) Наводжу уступ про ювілейну книгу: „En 1926 deux fascicules entiers de Bohoslovia avaient été remplis par des monographies des divers aspects de l' activité de Mgr. le métropolite André Szeptycky, à l'occasion de son jubilé archièpiscopal. Ils formeut un beau volume de 256 pages, illustré de 16 phothographiés, où tout un groupe de diseiples et d'amis (parmi ces derniers se rangent Mgr. Michel d'Herbigny et le R. P. Schryvers) rivalisent de zèle a peindre dans le vénéré jubilaire les traits du grand seigneur devenu prince de l' Église, du moine, du pasteur, de l'évêque, du métropolitain de l'apôtre de l'Union, du bienfaiteur national, de l'érudit promoteur des études scientifiques et artistiques etc. Entre toutes ces études, qui toutes méritent d' être retenues se signale celle que Mgr. Bocian consacre aux Lettres pastorales de Mgr. Szeptycky: véritable chapitre non seulemiènt de l' histoire de l'apostolat catholique parmi les Ruthènes, mais aussi de l'histoire de la littérature ukrainienne contemporaine"

Як перший результат пожиточних, але трудних дослідів на тому полі вітає рецензент радісно і з вдячністю розвідку Чубатого[1]).

Аскетичними Творами Св. Отця нашого Василія Вел., вид. у 1929 р. Ексц. Митрополитом Шептицьким з черги займаються Orientalia Christiana, де Ir. Hausherr подивляє велич праці о. Митрополита, який своїм перекладом дав змогу пізнати твори Св. Василія усім тим, що не знають ані грецької мови, ані старословянщини[2]).

З-поміж чужої преси дуже прихильно до цілого видавництва „Богословії" ставиться м. інш. Revue des sciences philosophiques et théologiques (1930 ч. 1, стор. 183—4[3]), або 1931 ч. 1. стор. 113), у якій G. Rabeau[4]) зупиняється над розвідкою о. дра Костельника Das Prinzip der Identität Grundlage aller Schlüsse, та дуже її прихильно оцінюючи, зазначує одночасно велику симпатію до всього українського населення Східньої Галичини[5]). У тому ж журналі таксамо (за 1932., стр. 35*) говориться, що нпр. праці оо. Ю. Дзеровича „Катехитика" і др-а Я. Левицького „Перші українські проповідники і їх твори" свідчать про корисність реорґанізації о. ректором Сліпим культурного життя і богословської праці Академії та її орґану Богословії. Справоздавець при тому дуже жаліє, що змісту розвідки того типу, як о. др-а Левицького „Перші українські проповідники"... не може пізнати Західна Европа внаслідок незнання української мови[6]).

[1]) „Die wissenschaftliche Bearbeitung des morgenländischen Kirchenrechts verlangt ständige Fühlung mit der unendlich fortgeschnitteneren Erforschung des Katholischen Kirchenrechts; die Forscher Griechischunierter Konfession, dessen das morgenländische Kirchenrecht von Hause aus vertraut ist, und dessen doch auch die abendländische Rechtsentwicklung nicht so völlig fremd zu sein pflegt, wie der Mehrzall ihrer orthodoxen Fachgenossen, erscheinen sozusagen prädestiniert für die lohnende, wenn ach mühevolle Arbeit auf diesem Felde. Als erste Frucht einer derartigen Forschungstätigkeit begrüssen wir Čubatyjs Beitrag dankbar und freudig".

[2]) 1930 vol. XVIII — 2, num. 61. (De Oriente studia et libri) стор. 236—7 м. інш. „Restaureteur de l'ordre basilien, Mgr. Szeptycky se devait de rendre accessibles à ses moines les écrits de leur patriarche — et même aux laics pieux qui n' entendent ni le grec ni facilement les vieilles traductions slavonnes. Mais comment. a—t—il trouvé le temps pour un pareil travail! Déjà en 1910 il avait édité en ucrainien cinq homéliés, en 1911 les „Règles longues". Il donne aujourd' hui dans la même langue tous les Ascetica. „Une introduction, òu l'on sent une main de maître expose l'importance de S. Basile dans l' histoire de la vie chrétienne".

[3]) Говорячи про відкриття Богосл. Академії, замічає потім: „De ce centre chrétien ainsi equipé, on peut prévoir la fécondité, puisque déjà, annexée à Bohoslovia, paraissait une collection de monographies très précieuses (De principio spirationis in SS. Trinitate du Dr. Slipyj, Grammaire philologique du paléoslave, du Dr. Karchut, récemment une Herméneutique biblique, du P. Laba, et une traduction des oeuvres ascetiques de S. Basile par Mgr. Szeptyckyj").

[4]) в Bulletin de logique.

[5]) „Nous voudrions nous arrêter sur le travail intélligent de M. Kostelnyk sur le principe d'identité, fondement de tous les raisonnements. Non seulement il traite d'une question fondamentale et avec sérieux, mais il est ukrainien (son travail a été publié d' abord dans la revue Bohoslovia), et nous éprouvons une vive sympathie pour les populations éprouvées de la Galicie orientale".

[6]) Ces deux publications son un témoignage efficace du succès qu' obtient le Dr. Slipyj dans la réorganisation de la vie intellectuelle et du travail théologique autour de l' Académie théologique de Léopol et de son organe Bohoslovia. Très particulièrément pour le second volume on regrettera que les Européens. Occidentaux n' aient à peu près pas accès à cause de leur ignorance de la langue, a son contenu".

У наших журналах викликували видання „Богословії“ може часом палку й оживлену дискусію. Однак же в колах, які ближче цікавилися культурним надбанням „Богословії“ (одинокого наукового журналу, що в нас правильно виходить) звертається при тому увагу на велику громадську ролю праць „Богословії“ та звязаних з нею видань і замічається незвичайно важливий момент для оцінки видавництва, а саме, що її здобутки щойно властиве виповнюють велику прогалину в нашій дотеперішній літературі з її ріжними ділянками та розкривають поле для дальшого розвитку й поступу нашої науки.

Зацитую тут характеристичніші фрагменти поодиноких рецензій [1]). У „Ділі“ (1925 ч. 199—201) помістив проф. Вячеслав Заїкин статтю, де головно займається низкою ювілейних праць про Св. Йосафата та ось як м. ін. про неї висловлюється:

„Опублікованням цього I. тому своїх праць Б. Н. Т. приносить визначну цінність і велику користь не тільки католицькій богословії, але також і загальній, а особливо церковній історичній дисципліні“. „Автори праць, виданих Б. Н. Т. підійшли з найріжніших сторін до зясування особи, життя й діяльности арх. Й. Кунцевича.

Опубліковані праці дають дуже багато для справжнього зрозуміння великого діяча Церковної Унії, та для спростування поширених російським царським урядом памфлетів проти нього“. „Видані Б. Т. джерела та розвідки, особливо ж акти канонізації Йосафата Кунцевича і нарис о. дра Й. Сліпого не тільки приносять велику прислугу богословській та історичній науці, але також мають неабияке громадське значіння для сучасної України“.

А в Старій Україні 1925 XI-XII, стор. 210 seq. обговорює натомість проф. Заїким 1—2 кн. „Богословії“ за 1925 р., зясовуючи свій погляд ось так:

„Зазначена вище книжка „Богословії“ має чималий інтерес для української історіографії. В ній уміщені дуже цінна стаття проф. дра Миколи Чубатого з історії українського церковного права „Про правне становище Церкви в Козацькій Державі“, о. дра Йосифа Сліпого: „De valore S. Thomae Aquinatis pro Unione eiusque influxu in theologiam orientalem“ і „Св. Тома з Аквіну і схолястика“, в яких між інш. розглянуті й деякі питання, дотичні української культурної історії“. — „При майже повній відсутности в нас дослідів над історією українського церковного права нова розвідка проф. Чубатого має особливо велике значіння, тим більше, що вона написана з великою старанністю й високою обєктивністю“.

„Великий інтерес для історії української культури мають також розвідки о. дра И. Сліпого, присвячені св. Томі з Аквіну“.

О. проф. В. Лаба знова в рецензії Аскетичних творів св. Отця нашого Василія Вел., вид. о. Митрополитом А. Шептицьким (рец. Богословії 1930, стор. 133 і сл.) звертає увагу на обставину, що нова перекладна література св. Отців досі в нас дуже скупа, хоч зацікавлення їхніми творами зростає навіть у кругах світських учених:

„Збагаченням ділянки нашої богословської літератури являється переклад аскетичних творів св. Василія Вел., зладжений о. Митрополитом Андреєм Шептицьким“. „Митрополит, прекрасний знавець грецької мови та практикуючи сам життя по уставу св. Василія Вел. через десятки літ, хіба

[1]) Щоби не обтяжувати тексту, подаю тільки деякі важніші.

найкраще вичув і віддав у перекладі кожду думку Святого". Переклад призначений для практичного вжитку „Може однак віддавати прислуги і для теоретичних студій, як дуже помічний середник до кращого розуміння оригінального тексту".

Дуже прихильною оцінкою стрінув (у Ниві 1931 ч. 2) о. П. Хомин працю о. дра Ярослава Левицького — Перші українські проповідники і їх твори, — ось цитат:

„Видання сеї цінної праці, що її приняла професорська Колєгія Богословської Академії як габілітацийну, треба з радістю повитати, бо вона отвирає шлях для дальших студій над нашою давньою проповіддю, а також у своїй III части подає нашим сучасним проповідникам невичерпане джерело глибоких думок і богатої проповідничої інвенції. Автор використав увесь доступний матеріял по літературі предмету і убрав свою працю в легкий, просто публіцистичний стиль, так що її — мимо її строгої науковости — читаємо легко і з приємністю".

У тому ж журналі 1932 ч. 4, стор. 146—151 читаємо рецензію дра Ник. Думки про Патрольоґію (вид. 1931) о. дра Василя Лаби [1]), де зазначується:

„Мусимо щиро подякувати авторові, що підійнявся такого великого труду заповнити цю прогалину в нашій богословській літературі. Ся книжка повинна знайтися в кождій нашій свідомій родині, не кажу вже про священиків, для котрих це обовязкове. Напевно скористають з неї дуже богато всі, що інтересуються початками і життям християнської релігії в так давних часах"... „Дуже велика заслуга автсра, що всюди подавав історію рукописів даних творів і долучив що важнішу наукову літературу".

На розвідки о. проф. Андрія Іщака „Уніонні та автокеф. змагання на Україні", „De Zacharia Kopystenskyj eiusque Palinodia" і „Св. Августин і Схід", якими цікавляться й чужинці, звертає пильну і прихильну увагу (В. З.) Вячеслав Заїкин у статті, поміщеній в „Дзвонах" (1931 ч. 4—5, стор. 311—12):

„В особі о. Іщака має українська церковно-історична наука одного з найздібніших працівників. Друкована тепер (т. є 1931 III кн. Богословії) розвідка о. Іщака про Копистенського ще в більшій мірі виявляє його науково-дослідницький талант і стяновить помітний вклад в нашу історично-богословську науку. Особливо заслугою о. Іщака треба признати, що він у цій праці дав уперше в історично-богословській науці належну оцінку Зах. Копистенського, як талановитого богослова, що в неоднім був попередником митр. Петра Могили та його співробітників".

Ось таких і тим подібних цитатів можна би навести дуже багато. Подаю їх тільки на примір, щоби читач мав уявлення про приязний і повний симпатії тон рецензій.

При застанові над загальним значінням наукових надбань „Богословії" ярко виступає безперечний факт незвичайної (під кожним оглядом) ролі греко-католицької Церкви в житті недержавної української нації.

Інші щасливіші народи мають змогу вести пропаґанду свойого імення найріжнішими шляхами. Нам залишаються дуже обмежені засоби. М. ін. отже створений українським духовенством орган своїм строго науковим характером викликує інтерес

---

[1]) Якого працями займалися теж за кордоном; гл. бібл. покажчик.

до питоменностей нашої культури і на такому полі сповнює важливу місію, заразом обєднуючи в цей спосіб український нарід з Західною Европою.

Щоби читач міг докладніше зорієнтуватися в розмірах поширення „Богословії“ в нас і за кордоном, подаю дальше спробу бібліографії рецензій про Богословію та її видання.

(Докінчення буде).

Хроніка.

Новий клясократичний журнал. В сучасній Австрії на наших очах переводять в життя клясократичні ідеї, які серед нашого громадянства закріплював покійний В. Липинський. Доказом того може бути хоч би нова австрійська конституція. З метою поглиблювання ідеольогії клясократичної (станової) держави в Австрії почав проф. Гільдебранд видавати журнал-тижневик „Der christliche Ständestaat“, що є дуже зближений до ідеольогії В. Липинського. Журнал шукає розвязки сучасної кризи у клясовій державі. Ч. 15-те того журналу з 18. березня с. р. містить ось такі статті: 1) Guido Bertolotto: Faschismus oder Rassewahn? (автор поборює німецький націоналізм, спертий на крові й расі та протиставить йому традиційний універсальний італійський націоналізм); H. K. Zessner Spitzenberg: Österreichtum und Föderalismus; P. Zyrill Fischer O. F. M.: Das Rosenbergsche Christentum (остра критика страшного релігійного хаосу в Німеччині і релігійної боротьби численних релігійних єретичних сект, що виростають як гриби по дощі); Raimund Poukar: Die Assimilation der Minderheiten (звертає увагу на ассиміляцію меншостей метропольними державами). Ось найважніші статті 15-ого числа того цікавого і цінного журналу. Той зворот до клясократизму в Австрії, а теж і в чималій мірі в Італії (корпоративізм) свідчить, як правильно підійшов до суспільно-політичних справ український ідеольог і державний муж В. Липинський.

Українські письменники і журналісти в Празі. 4/IV ц. р. в Т-ві Українських Письменників і Журналістів у Празі відбулися річні загальні збори. Вибрано нову управу в складі: Борис Гомзин — голова, Л. Білецький — заступник голови, Марія Омельченкова — скарбник, Г. Омельченко — секретар і А. Животко — референт культурних справ. Кандидати до Управи: Пані С. Ф. Русова і М. Обідний. Ревізійна Комісія: Н. Григоріїв, С. Черкасенко, С. Шелухин.

За минулий рік в Т-ві відбулося 20 зібрань, на яких 23 особи прочитали реферати, а саме: Л. Білецький: 1) Куліш і Ерос, 2) Хвильовий як письменник, 3) Дон Хуан в українській літературі, 4) Шевченко і Гонта. Б. Гомзин свої оповідання: 1) Романтик, 2) Прутченко (з циклю „Нас було четверо“), реферати: 3) В царстві найвищих досягнень аеротехніки, добробуту і нових

форм життя (кілька образів із життя УСРР), 4) Спроба характеристики світогляду Акселя Мунте на підставі його книги „Життя і Смерть“. С. Черкасенко: 1) Характеристика літературної діяльности М. Садовського, 2) М. Садовський як артист, 3) Свої недруковані вірші. Аркадій Животко: 1) Україна в творах радянських письменників, 2) Цілі й методи московського походу на Україну в рр. 1917—1920, 3) Представники російської суспільної думки XIX ст. в українській справі. П. Богацький: 1) Умови літературної праці на Україні (УСРР), 2) Микита Шаповал і Українська Хата. Марія Омельченкова: 1) Новітній чеський жіночий роман, 2) Англійський новітній жіночий роман. Н. Григоріїв: Український націоналізм. М. Обідний: Спогади про М. Садовського. Г. Омельченко: Праця польських письменників у світлі статистики. С. Шелухин: Спогади про М. Садовського. Олександра Чернова: Аксель Мунте: „Книга про життя і смерть“.

Одвідин було 195. З них на членів припадає 104, і на гостей 91. Т-во брало участь: в святкуванні ювілею С. Шелухина; Шевченківських святах; в інших національних святах; В рятунковій акції українського громадянства українськ. реф. реальн. гімназії; в Комітеті Рятунку України, й інших.

В пляні праці на майбутнє Т-во ухвалило: 1) перевести анкету між українськими письменниками і журналістами, щоб зясувати матеріяльні і моральні умови життя українських робітників пера. 2) Разом з Видавництвом „Чесько-Українська Книга“ влаштувати виставку „Україніка“ в чеській мові і „Чехіка“ (Богеміка) в українській мові. В основу цієї виставки буде поставлена збірка книжок Пана Миколи Павлічука, що до сьогодні налічує понад 400 прим.

Г. Омельченко.

Рецензії.

Андрій Волощак. **У тьмі горю...** Львів 1934. Стор. 97+3 ннг., 16°. Вінєта і портрет роб. Мих. Скварка.

Збірка віршів людини, що втратила зір на війні. Палке серце горить бажанням світла й тепла, та чорна ніч криє все мрякою темною-невидною.

„Нераз так хочеться мені
Ридать — кричать безвпину:
Гей, дайте світла хоч на мить —
Без сонця я не годен жить —
Гей, світла хоч краплину!
Однак — дарма! і чорна тьма
Наміткою страшною
Мене вкриває, обніма,
Однак, однак — скрізь чорна тьма
Недвижною стіною“ (ст. 55).

Це було писане 1915 року. А в 1932 році, сімнадцять літ пізніше (!) знову:

„І червень, — і шкарлат — і сиза голубінь
і звідкись туги зов... притьмарений... далекий...
немов ті журавлі з підхмаря, мов лелеки,
а там... розвійна тінь... на пройденому тінь...

І рвучко рамена... та тінь, мов мряки мрич...
натуга туг моїх: Орфея спів не буде!
тільки в оддалі ген... лебединий мов клич...
і хвиля болю лиш... вкрива порожні груди". (ст. 50).

Збірка цікава для психольогів, бо слідно в ній, як відбивається втрата зору на творчості поета: він затрачує змогу виправити якслід в деяких місцях ритміку вірша. Зацікавлення світом сходить зі зверхнього в глибину свого власного „я". Свідомість сучасного моменту притуплена, залишається на стадії, коли наступила катастрофа. Книжкове начитання й його полишки заступають власний досвід та природно бачені образи.

В збірці автор помістив деякі з віршів, написаних ще до війни в 1911 р., а також декілька віршів німецькою мовою. Поділ збірки: Вступ („Мені того не жаль"), Cordiale, З вічної, Горю..., Додаток (німецькі вірші). Майже сама лірика, найбільше еротиків, зразок епопеї „Іван Вовк" та декілька віршів на суспільницькі теми (з них бачимо, що Волощакове огірчення суспільним ладом переходить просто в гасло революції).

Еротики в збірці найслабші: Кількістю обєктів і легким підходом нагадують „Дзюні" Пачовського, скреготами сатири Гайного; німецькі еротики це типова офіцерщина до „штамбуху". На щастя ту плитоньку еротику обвіяв місцями подих особистої трагедії автора й цьому ангелові терпіння завдячує його лірика щонайкращі свої моменти.

„Кругом високі голі шпилі,
Немов задумані титани...
Лиш часом вітер у безсиллі
Розчеше грудь об їхні грани.

Проходять тучі, громи, грози
Надними зовсім непомітно
Та все ж часом на гранах сльози
Засяють в сонці самоцвітно.

Пливуть століття понад ними —
Вони ж мовчазні, горді, вічні,
І їм байдужні понад міру
Тривоги земні і космічні.

Ох, як бажав би я, як скелі
До надрів стать твердим, холодним,
Щоб в сірій моїх днів пустелі
Не буть тепла завжди голодним". (ст. 45).

Недостача того внутрішнього тепла, тої потіхи, це може й причина еротизування автора, котрий шукає тепла там, де його годі найти, шукає його як мужчина в жіночому серці.

А як поет, як людина шукає його... в книжці. Дівчині, яка принесла йому цвітку, радить, аби перш за все приносила йому

книжку, бо „вірнішого друга немає, як добрая книга глибока“ (ст. 16). Без пересади й нахилу до „впливольоґії“ можна сказати, що велика частина творів Волощака, це плід ремінісценцій з прочитаного. У Волощакових віршах найдемо ритми, рими, образи, слова й навіть поодинокі помилки правопису (типове для Франка писання „і“ зам. „и“ в чужих словах: сірена, тітули і под.) ріжних наших поетів: Олеся Купчинського („Сіє сиве сім'є сито — Сивий волос на головці“ — ст. 49), Пачовського, Франка, Тичини й і. Для приміру:

„Білий голуб заблукався
Білий голуб: Біль...
В низу мари —
В горі — хмари;
Білий голуб на пожарі,
А на Сонці цвіль“ (ст. 67).

Чути тут і Тичину і Пачовського і навіть Сонце з великої букви, як у „Молодій Музі“.

Та найбільше воплотився в Волощака Іван Франко. Можна без пересади сказати, що без Франка не був би Волощак таким, як його бачимо. Вплив Франка знаходимо в Волощакових віршах такий виразний, що місцями нагадує це вірші Федьковича з періоду, коли то буковинський соловій, наслідуючи Шевченка, писав віршилища „як Тарас наш, як мій тато, научив мене писати“.

І знов прийшла ти у ві сні до мене
по довгій, довгій, марній блуканині...
І притулила в ніжності невинній
до моїх лиць те личенько пещене“. (ст. 13).

Чи це не живий Франко?

Чи справді Волощак тільки відгомін чужого таланту? — спитаєте. Ні, навпаки, в нього багато власних думок, образів, і то навіть зі зорових вражінь, ориґінальних та щиро поетичних. Наприклад вірш „Світанок“ (рік 1931):

„Хтось мов би зпросоння в пітьмі одсапнув...
Хтось білими віями кліпнув...
Хтось попелу жменю на саджу сипнув...
І чорне одіяло сіпнув...

Розлізлась од цього тендітная ткань,
Одіяло враз посіріло,
на шпилі гори роз'ятрює хтось грань
і дмухає злегка, щоб тліло.

Вже блиснув язичків червоних вінок...
Вже стріли вогненні в просторі
і з золот проміння ляга серпанок
на хмари...
на шпилі...
на гори... (ст. 80).

Поза еротиками та еготичною лірикою стрічаємо в збірці Волощака уривки з епопеї „Іван Вовк“. Хоч і ця річ нагадує

сильно Івана Вишенського Франка, то все таки тут і власний талант і книжноє почитаніє зєдналися вміло разом та дали може найбільш зрілий формою твір Волощака.

„Білим пухом вкрилось поле,
В біле плаття вбрались гори
І в задумі таємничій
Білу шапку ліс надів.
А на білий килим з пуху
На шовкове біле плаття
Хтось насипав іскорок.

„І дзвенить простір склянками,
А даль голубінню, сиззю...
Тут то там крайки сталеві
Кривульками простяглись.
А понад крайками тими
Примостились в білих кучмах
Змерені мандрівники.

Та не мандрівці се сіли,
А сільські оселі тихі
і шапки білі на стріхи
Шовкосніжнії наділи
і сталевими стрічками
закосичили шапки ці,
а з стрічок онтих спадають
в сяйві соняшнім зірниці“ (ст. 74).

Так зачинається „Іван Вовк“. І ті прекрасні зорові образи, то знов влучні перемітні вражінь зорових зі слуховими („І дзвенить простір склянками, А даль голубінню сиззю“) пише сліпий чоловік! Яка мусить бути в нього туга за тими вражіннями, коли память його бачить їх так свіжо по стільки роках!

А проте:

„Мені того не жаль, що я в тьмі до смерти —
— — — — — — — — — — — — —
Та жаль, що так життя безглузно переплило,
Що йду вже крізь життя похилено, безсило,
Що з пітьмою в борні мені вже сил не стало“ —

Пише поет у вступі до збірки. Справді — подібно як у його поезіях, маємо гарні поодинокі образи, та слабу нераз будову вірша і строфи, так діється подібно і в його душі. Як у його поезіях власний талант вліз у чужу ритмічну та строфічну будову, так сталося і з його колись непорочною душею. Як його вірші опанував вірш Франка, так і світогляд Волощака скривив і осліпив дух творчости Франка, дух негації та агностицизму. Волощак піддався йому ще до війни; ще в 1911 р. писав він:

„Вперід, вперід пливем човнами
По морі вічности безкраїн...
Пощо, куди, де пристань там?
Ніколи цього ми не взнаєм? (ст. 53).

Світогляд агностицизму й негації, це світогляд, який уже в раї обіцював прародичам сатана, що будуть „як боги, знаючі добро і зло“, а в висліді казав їм їсти овоч гріха і смерти.

Світогляд того роду вбив уже в нас неодного поета: Франка, Самійленка („Як би знаття, що треба жить“), Тичину (гляди

книжку о. дра Г. Костельника „Ломання душ“); вбиває Волощака і вбє ще безліч інших талантів[1]).

Не саме лиш одиничне нещастя морить Волощака, але й горе всього світу:

„Суне світом грізна хвиля,
Розбишацтва і насилля
В судорогах цілий світ...
Всюди чути брязк кайданів
І скажений рев тиранів
Так немов би тисяч літ
Позбирало свої болі
Гордість панську, жах неволі
І веде останній бій“. (ст. 73).

то знов:

„Die Finsterniss umhüllt die Welt
Europa — die... „Kulturlaterne“
Ich glaub' am Wahnsinne zerschellt“ (ст, 97).

Пише Волощак. Та іншого рятунку як соціяльна революція — поет не находить, ідучи вірно слідами свого „тата“ Франка:

„хиба... оттак... узять... та черепи торощить...“ (ст. 81). Таке майбутнє коріниться в нього в подібнім же минулім. У вірші „1914“ (ст. 60—61) початок війни зясував Волощак зовсім по соціялістичному: „Убив бандит — бандита (старшина архикнязь)“, а дальше саму війну зобразив зовсім в дусі марксівського пацифізму та масонсько-жидівського антимонархізму[2]).

Брехня аґностично-марксівського світогляду вдарила Волощака гірше, ніж ворожа куля. Куля відібрала йому зір, аґностицизм відібрав йому останню потіху, тепло і світло. Цей світогляд відібрав поетові християнський оптимізм, а його поезії глибину, внутрішню переконливу силу. Видно це наглядно по збірці „У тьмі горю“, де талант поета розмінюється на дрібняки наслідувань та зверхности, то знов на шкідливу суспільну негацію та різунські вигуки. Як не як, а на Волощакові ще раз справдилися слова о. Костельника: скільки хто втратив Бога, стільки втратив душі, а скільки душі втратив, стільки втратив поезії.

---

[1]) В одній з байок Крилова представлене пекло; чорти палять кожного року щораз більший вогонь під письменником, коли під іншими грішниками вогонь помалу пригасає. На запит письменника чорти відповідають, що його твори що року зводять більше людей, отже і мука його мусить що року збільшуватися. Ту правду стверджує що року поширеність творів Франка, Драгоманова та їх попутчиків. Чим більше минає літ від їх смерти, тим більше людей зводять їх твори, тим більш їдко ділають їх токсини.

[2]) Процес убийників архикнязя Франца Фердинанда виказав, що це вбивство інспірувала „свободолюбна та поступова“ більгородська льожа в порозумінні з „братами“ у Парижі. Як відомо, вбитий архикнязь був щирим католиком і ворогом масонерії та її „порядків“ у псевдокатолицькій Австрії. До того ж на війні могли заробити французькі фабрики зброї Шнайдера та жид Мендель Захар, pardon: sir Basil Zacharow. Цікаве й те, що тодішній сербський престолонаслідник, нинішний король, теж член льожі. Францисканця Пунтіґама, який тому кілька літ пригадав у чосописі ролю масонерії в тій справі, югославянське правління примусово виселило з границь своєї держави...

З симпатії та любови до того, що „в тьмі горить“ бажав би я йому якнайщиріше справді добрих книжок, щоб він, читаючи їх, позбувся того ялового намулу, що засипав його плідний талант. Бажав би я, щоб „світло тихе відвічної Слави“ просвітило його душу й привернуло їй зір небесний, зір на те, чого не бачать нераз і найздоровіші людські очі. А маючи той зір душевний, поет побачить колись лицем в лице все те, що тут на землі бачив наче крізь прислону, наче в дзеркалі тоді ще, коли сонце грало в його зіницях всіми барвами веселки.

С. Лишкевич.

Нарциз Лукіянович. **Князь Олег Віщий,** поема. „Ізмарагд“ Львів (1934). Ст. 32, 16°.

Коли візьму ще й сьогодні до рук „Слово про похід Ігоря, то читаючи його, зворушуюся, чую в ньому живчик правдивої поезії. Чую все те, хоч „Слово“ писане основно давно й хоч автор його напевно не був доктором цього чи того університету. Чую в „Слові“ життєву рацію, чую етичний зміст, а все те вбране в форму, хоч епічну, то таки повну експресії та динаміки.

Інакша річ з „Олегом Віщим“ дра Нарциза Лукіяновича. Хоч мова й ритміка цієї поеми прекрасні, просто класичні, хоч багато в ній щирих образів, то все таки поема залишає мене холодним, не зворушує. Князь Олег Віщий складає жертву Перунові й довідується від нього, що похід піде добре. Русичі по бенкеті вибираються в похід на Царгород. По мандрівці степом (найкраща частина поеми) приїздять під Царгород та зводять тут переможний бій з Візантією. По трьох днях перебування в Царгороді русичі вертають домів. Ось увесь „зміст“ поеми. Старий Боян вмістив би цю пригоду в кількох строфах і річ вийшла би цікава, захоплююча. Нарциз Лукіянович розвалкував свою поему на зразок пок. Максимовича до 30 сторінок друку й зробив їх — з виїмком кількох добрих моментів — нудними й монотонними. Не поема, не динаміка, а якась віршева chiwing gum (гума до життя). Жуєш її, смокчеш, затягнув собі зуби, а вона все таки така ж безсмачна при кінці, як була й на початку. Коли речення не міститься в строфі, а переходить до другої, то таку річ називають у поетиці з французького enjambebement. Таким енямбебементом („фонетично“ кажучи) є саме й Олег Віщий. Січа в „Слові про похід Ігоря“ зображена килькома словами, але як же динамічно й зворушаюче! Н. Лукіянович потребує для опису січі 4 сторінки; але і в тих 4 сторінках ми не бачимо поезії боротьби, тільки читаємо про неї...

„Кривавий бій, велика січа
Зчинилась досвіта над ранком
У полі біля Царгороду!“

Так не цікаво зачинається опис бою й тягнеться, тягнеться тягулькою й повторюваннями. І так ціла поема говорить, пише, повторює, тягне і знов од початку.

Одне одиноке місце поеми захоплює: це опис походу дружини степами, дикими лісами на бій. Послухаймо:

„Жене степом хоробре військо
Летить — немов на крилах вітру;
Холодні роси з трав тручає
І дичину кругом тривожить...
Женуть полки — дзвінкі лискучі,
Заковані у сталь, у срібло,
Женуть-женуть у даль безмірну —
На Царгород золотоверхий!
За ними — дерева у тузі
До дому віття нагинають,
За ними поле все сумує,
За ними степ — мов та пустиня.
А перед ними — даль широка
А перед ними — квіти, радість,
А перед ними — перемога
Розпалює вогонь у грудях,
Обіцює безсмертну славу!
стр. (17-18).

„Земля їм квіття шле під ноги
Та пахощами їх вітає
І приголубити їх рада б
До теплого свойого лона.
Їм крил дає ласкавий Стрибог
І Хорс їм путі розвітляє,
А далина, в імлу сповита —
Всміхається до них і вабить!...“
(ст. 19).

Тільки в тій частині вдалося авторові перемогти свою говірливість та дати справді захоплююче темпо правдивої епопеї. Поза тим моментом монотонія й клясично-нецікава своєю клясичністю поема і хоч багато в ній справжніх перлин-порівнань, то вони якось губляться в тій монотонії тяглих описів.

„Олег Віщий“ моментами доказує, що Нарциз Лукіянович поет, але й каже одночасно, що написати поему сьогодні дуже тяжко, й автор „Олега Віщого“ не доріс іще до такого завданя.

І. С.

В. Кархут. **Поклик вольних.** Нариси з життя звірят. Львів 1934. Накладом Івана Тиктора. Стор. 50, 16⁰.

Це збірка трьох оповідань з життя звірят: Шуба (про повха), З над тихих плес (про дику качку), Вовки в горах. Як вступ помістив автор „Ініціял“ — думаю: зовсім зайвий, а ще до того разить штучними („молодечими“) афектами.

В автора є дар белетристичного малювання, широка обсерваційна гама і він вміє бути щиро відданий свому предметові, а це основні умовини для доброго белетриста. Зворушує нас тільки те, що н о в е, тому белетрист, щоб був цікавим, мусить мати дар підглядати нові життєві нюанси й там, де для загалу людей все „звичайне“. Наш автор без сумніву має той дар: має фантазію. Його оповідання плястичні й живі. Нийбільшим і найгарнішим вийшов нарис „Вовки в горах“ — певне тому, що саме цей сюжет найсильніше промовляв до душі молодого автора, колись пластуна. Він і дав заголовок для цілої збірки: Поклик вольних. Можемо мати надію, що згодом, коли душа автора всебічно розростеться, з-під його пера вийдуть такі гарні „всебічні“ оповідання.

Г. Костельник.

О. Подільський. — **Хоч нел адно але складно.** Приказки. Тернопіль 1934. — стор. 80. 32⁰.

Укритий під псевдонімом автор вказав принайменше своє територіяльне походження, потрібне тут якраз для зрозуміння

тематики книжечки. На кількадесяти сторінках зібрано приказки з Поділля, старші й новіші, естетичні й неестетичні. Тому слушно дав автор такий наголовок. Приказка це епіграм народніх мудрощів, плід народньої поезії, зовсім простої, щирої, з наївною алєгорією, висказує думку чи погляд на якусь річ або обставину, та ще й повчає.

Наш автор зібрав їх для науки та дав їм у мотто приказку:

Не для хама епіграма,
Не для скота анегдота.

Не знати, як він розуміє слова: хам, скот, хто заслугує в нього на такі гарні епітети. Цікаво зацитувати декілька з них:

(стор. 18) Якби не піп і не пани,
люди жили б як собаки.

(19) Вір — не вір, це твоя річ,
але віри не публіч!

(20) Пес кусає, свиня риє —
кожен робить те, що вміє.

(23) Хто без мапи найде й хутор?
коминяр та екзекутор.

(24) Своя влада — не чужа,
ріже легко без ножа.

(26) Як що робиш, роби нині,
і не кінчи на дощині!

(29) Жид пильнує інтересів,
хлоп термінів, пан процесів.

(33) Знає про це й кілля в тині,
який газда у хатині.

(38) Які батьки, такі діти,
такі Наци чи Совіти.

(40) Зубки й губки сьому й тому,
а віночок молодому.

(45) На хазяйстві ні кілочка,
а вишивана сорочка.

(51) Хочеш цирку? хочеш кіна?
возьми синця на коліна!

(57) Перше пізнай Рідний Край,
потім чужі пізнавай!

(60) Записався до УВО,
так не кажи вже: аво!

(61) Божий образ і подоба,
а живе так, як худоба.

(71) Є патріот за народ,
є й патріот за банкнот.

(78) Дурний розум сурмить в сурми,
як сурмачів повні тюрми.

Збірка цікава, вказує на живучість приказок, які кожночасно реаґують на всякий прояв життя. Та О. Подільський поставився до неї не як етноґраф, не поґрупував, не позначив місця походження і часу повстання та авторів. А це було б замітно збільшило вартість збірки. Тяк само не мають більшої вартости кілька поезій, писаних на дяківський лад, незручно та й без глибшого змісту.

Все ж таки збірка уявляє собою етноґрафічну вартість, що дає змогу пізнати найновіші народні приказки і буде для других заохотою до збирання памятників народної творчости.

В. М. Л.

„Борці в темряві" — за Франком Арнавом. Львів 1930. — Бібліотека „Нового часу" ч. 22. стор. 190.

Після війни стала актуальною повістева тематика військової воєнної шпіонажі, часто використовувана для фільми. В нашій літературі її не подибуємо. Тому підприємчиве видавництво „Новий Час" випустило в світ повищу повість для жадних сензацій читачів. Франк Арнав описав історію одної шпигунської афери між Німеччиною й Австрією з одної сторони та Антантою

з другої сторони. Німецький шпигунський апарат у Берліні втягає до шпигунської праці графа Ебергардта Гатцберга, використовуючи його знання кількох европейських мов та безкорисну посвяту для батьківщини. Робота небезпечна й ризиковна вимагає сильно розвиненого орієнтаційного змислу, проворности, хитрости, обережности та посвяти і самовідречення. Наш герой почувається спосібним до такої праці, бо відповідає тим вимогам. Його дотеперішнє майже бурлацьке життя в Америці приготувало його до цієї праці. Та, як звичайно, й тут мусить вмішатися жінка, перед якою дуже остерігає начальник слідчого департаменту. Це американська Ата Гарі, з якою запізнався Ебергардт в Італії, де вона носила імя Мерцедес Фарер. Обоє нещасливі в родинному житті, зближилися до себе й покохалися та стали разом співпрацювати на терені Швайцарії, Румунії і Франції, де обоїх приарештовано і Мерцедес розстріляно. Ебергардт ледви видерся з обіймів смерти, а на памятку залишив собі спомини невдячної шпигунської праці, яка стоїть на межі між ідейною та зарібковою працею і, якщо не позбавить людини життя, то підкопає її моральну вартість, вирве всяку віру в себе та заведе на шлях вічного невдоволення і безупинних сумнівів. Шпигуни це борці в темряві. Повість читається з зацікавленням; повно несподіванок, небезпек, а рідше повістевого напруження. Зате вірно ілюструє деякі сторони державних систем та характеристичні риси народів. Наприкінці слід згадати, що переклад вправді досить легкий та зате в мові багато стилістичних, флєксійних і складневих похибок, що спричинив, як видно, великий поспіх в перекладі. Замітна велика нестійність в уживанні сталого літературного шабльону. В багатьох похибках певне завинили коректори. Не знаємо, чому перекладчик не підписався бодай псевдонімом. Дивно вражає на книжці з датою 1930 р., реклямa на обгортці з р. 1934. Це безперечно тому, то повість є відбиткою з „Нового Часу", якої друк розпочатий ще в 1930 р.

В. М. Л.

Михайло Островерха: **Муссоліні** — Людина і чин. З передмовою Дра Д-м. Донцова і портретом Муссолінія. Стор. 85 — Книгозбірня „Вістника" ч. 1, Львів — 1934 р.

Самі слова Муссоліні, Гітлєр, Пілсудський, Гембеш, Дольфус і т. д. нагадують нам, що часи, у яких живемо, — це часи переломові, це часи загальної кризи культури. Вчені історики порівнують навіть сучасну повоєнну Европу із Римською Імперією перед наїздом варварських германських племен.

У чому саме ця криза? Яка її найбільш сутня ознака? Мабуть та, що нинішні европейці стратили віру в якусь свою одну правду, що вони бються у сумнівах, що вони стали у наслідок цього нерішучі і хиткі, що, одним словом, у них недостача внутрішньої твердости: їм не стає характеру.

З хвилиною, коли характеру бракло у політичному проводі, — почалася криза державного життя европейських народів. Колись у Римській Імперії на місце дуже освічених і дуже куль-

турних, але пережертих скептицизмом римлян прийшли із-зовні варварські, але тверді і рішучі германські племена. Сьогодні таких наїздників немає. Але сьогодні такі прості, але характерні „варвари“ ідуть з низів в гору, — вони стають провідниками держав. Серед них бачимо Муссолінія.

Хто він? Син коваля, народній учитель, муляр, політик, редактор і вреші підхорунжий. В порівнанні зі сучасними верхами італійського суспільства — це „варвар“. Його слова примітивні, прості, це — просто загально принята правда. І Муссоліні здобуває собі Італію, що вже стільки пережила, тією простотою, тим своїм твердим „хлопським“ розумом. В порівнанні з хмарою культурних інтелєктуалістів він має характер — вони ні. Він має свою власну думку — вони живуть чужою.

Книжечка М. Островерхи написана простенько. Це звичайне оповідання про Муссолінія. Писав її письменник без претенсій політика. Деякі місця під літературним оглядом навіть дуже вдатні. Сильне враження робить опис маршу фашистів на Рим у 1922 р., коли вони, побачивши вічне місто, почали кричати: „Рим, Рим!“ Так само описаний момент, коли Муссоліні вертає з Риму з місією створення уряду та промовляє до фашистів у Чітавеккія.

Було би дуже бажаним, щоби читачі тієї книжечки запамятали собі, хоч би те, що Муссоліні сказав про революцію у тих словах: „Революція — це не танець св. Віта, ні несподіваний вибух падачки: вона мусить мати сили, а понад усе якусь методу“.

Врешті не можна поминути мовчанкою ще одної справи. Після появи книжечки М. Островерхи майже всі укр. газети — цілком впрочім слушно — помістили про неї відповідні згадки. Тільки, що деякі з них зробили з неї аж те, чим вона не є: Отже чинником „формулування державного світогляду“ або „ключем до зрозуміння того світогляду, що тепер у ріжних формах запановує всевладно у всіх сторонах Европи“...

І до одного, і до другого тій книжечці дуже далеко. Ті пересадні похвали їй нічого не шкодять. Вони тільки вказують, що політична освіта деяких редакторів української преси стоїть на брошуркованому рівні!

X.

Денис Лукіянович. **Я — з більшістю** (девять розділів мандрівки). Львів, 1934 р., стор. 202, Вид. „Неділі“.

Війна найшла свій відгук у письменстві. Ріжно її описують. Одні погідно і весело, другі сумно і чорно, трагічно. Дехто пробує глянути на недавнє минуле із гумором і з саркастичною сатиричною усмішкою.

Серед цих останніх поставила Дениса Лукіяновича його найновіша книжка „Я — з більшістю“. Її тло — світова війна від 1914—1918 рр. Її тема — український буковинський інтелігент, що арештований на основі жидівського доносу, здоганяє разом з цілою валкою таких як він політичних „злочинців“ військовий суд у Станиславові. „Здоганяє“, бо коли наші „зрадники“ нарешті вже добрили з буковинської Вижниці до Станиславова —

суд переїхав до Стрия. Коли вони опинилися у Стрию — він вже був у Самборі. Коли поїхали через Хирів до Кракова — він через Карпати до Мішковця на Угорщині. По дорозі прибувало народу, як з приток води до річки: Жандарми ловили, кого могли. Бо ж це був час, коли австрійські війська завжди йшли наперід, а тільки москалі за ними, коли навіть ластівки кричали: зрада, зрада.

Частина „зрадників“ пішла до Талєргофу, частина опинилася у Кракові. Суд був у Мішковці, а проступники у Кракові. І пішла між Краковом і Мішковцем неабияка переписка.

Врешті завдяки допомозі пос. В. Василька наш герой виходить з тюрми, їде до Відня як воєнний емігрант і плаває на патріотичному човні цього буковинського Бісмарка по глибинах українсько-австрійської політики. Згодом переїздить на Буковину і в 1918 р. бачить, як українці перебрали владу у Чернівцях.

Все те описане з гумором, іноді з їдким сатиричним завзяттям. Автор просто любується у висміюванні цього воєнного „балагану“, що коштував стільки жертв. Але головний предмет його сатири — це туповатий український інтелігент, що отягається вступати до У. С. С. та український світ високої політики — там у Відні. „Єрусалимська шляхта“ також зовсім не покривджена мовчанкою. У. С. С-ів увінчав автор теплою симпатією.

Коли порівнати Д. Лукіяновича з О. Маковеєм, — то Лукіянович більше терпкий, нервовий. — Маковей спокійний і фільософічно вибачливий. Але для наших часів і смаків може більше підходить зі своїми „зубами“ Лукіянович, хоч він їх — правда, поспиловував і на багато і багатьох тільки натякає, замість назвати по імені.

На кінець ще одно. На стор. 16. автор дав таке пояснення: „в українських родах шляхетство було чужого надання“. Що воно таке? Історик мабуть не погодиться на те. А ми тільки запитаємо автора, чи він авторизує те своє пояснення у такому нашому „перекладі“ на народню мову: „шляхетство українцям надали чужинці, а що від них, з тим проч!“

Так ставила справу довгі літа українська демагогія, до якої хіба автора — як вказує його книжка — зачислити годі. *Х.*

О. К. Мицюк: **Аґраризація жидівства України на тлі загальної економіки,** накладом автора, Прага 1933. стор. 176. 8⁰.

Автор — як сам згадує в післяслові своєї праці, плянував спочатку дати нам образ аграризації жидівства України за радянської влади та, обсервуючи той процес нашої сумної сучасности, сягнув глибше в історію того питання і поширив далеко кругозір совісного дослідника жидівської проблєми наших днів поза межі українських земель, не обмежуючись лише до самого питання аґраризації, бо його справді трудно зрозуміти без загально-економічного тла, без глибшої соціольогічної аналізи. І тому дійсно зміст праці багато цікавіший і багатший, чим наголовок говорить. В першій частині обговорює автор головно

спроби аграризації жидівства царського уряду на Україні від 1804—1881 р., та жидівську економіку на Україні за доби реакції (1882—1917 р.), стараючись представити історичну ґенезу й загальний образ розселення й економіку жидів на українських землях взагалі.

Спроби аґраризації жидів так у минувшині, як і сучасності, так на наших землях, як і деінде, не вдалися, бо довголітня економічна діяльність жидів у діяспорі всякла глибоко в їх кров і психіку, створила з жидів кочовий елємент, що в господарській етиці й звичаях спирається на приписах Талмуда й кагальній організації. Посередництво сталося проте універсальним заняттям жидів, а привязатись до землі, як головного джерела прожитку й створити свій національний хліборобсько-осілий етос жидам не вдається. Вони, що, як науково стверджує в своїх працях великий сучасний соціольог Зомбарт, створили економічний лібералізм, який так добре відповідає їх суспільно-господарському життю в діяспорі, не можуть привикнути глядіти на землю інакше, як на предмет такої ж спекуляції як і іншим товаром. Через те й не дали теж сподіваних вислідів спроби аграризації жидівства на радянщині, які стільки коштували жидівські світові організації для хліборобської кольонізації жидів. Жиди в СССР, найшовшись у нових господарських умовах комуністичного етатизму, багатші виеміґрували, а ті, що залишись, поперли в адміністраційний апарат (20·7 % усіх жидів). Найцікавіше, що хоч знесено давні „черти осілости", жиди не розбрилися по всьому СССР, лише дальше в 60 % тримаються України, яку так у світі жидівські вчені й публіцисти прокричали „країною погромів". Висвітлює теж автор мимоходом (у VI розділі) причиновий бік погромів та їх правдиві розміри на підставі джерельного матеріялу й розправляється безпристрасно та річево зі злобними наклепами.

Взагалі друга частина праці автора (VI і VII розділи) незвичайно цікава й багата, бо старається всебічно обняти (найчастіше в формі циферних представлень) жидівську проблєму (розселення, економіку, господарську й інтелєктуально-моральну експанзію жидівства, сіоністичну політику і т. д.) не лише на українських землях, а й на цілій земській кулі. Багато зібрав автор цифрового матеріялу, хоч мабуть не мав змоги всього й використати; обильно цитує його джерела й численну літературу, і то здебільша самих же жидівських авторів, бо ж старався — як сам каже, щоб праця не вийшла ні юдофобська, ні юдофільська, а щоб була висловом обєктивної юдольоґії.

Жидівська проблєма в нашій національній політиці щораз більше ускладнюється. На наших землях зібралося 30 % всього европейського жидівства, а ми наче й не завважуємо труднощів розвязки тієї преважної проблєми, що нераз вже ставала й ставатиме впоперек нашого історичного ходу. Наша наука (з виїмком дрібних публіцистичних завважень) і не доторкалася її й не підготовляла політиці ні строгих аргументів, ні доцільних практичних вказівок; праця проф. Мицюка це поважний крок у тому

напрямі. Одно тільки — проф. Мицюк весь час старається в свойому досліді історії й сучасности жидівської проблєми на українських землях обняти всю їх широчінь, та мабуть тому, що краще йому знана територія, джерела й література давної російської займанщини й сьогоднішної радянщини, бере під увагу її найширше, звертає теж увагу на Закарпаття, натомість історія й сучасність жидівської проблєми в Галичині, а вона з усіх українських земель найяскравіша, лише дуже скупо заторкнена в праці проф. Мицюка.

Розумію, не легко на еміґрації дістати потрібного матеріялу. Тому хай буде мені вільно вказати на деякі доповнення в матеріялі, що відноситься до історії й сучасности жидівської економіки в Галичині. Багато ілюстраційного матеріялу до давнішої історії жидівської економіки в Галичині найдемо в відомій праці Лозінського „Prawem i lewem“, та опублікований в люстраціях королівщин.

З новішої добре було б ширше використати працю Буяка „Galicia“ (автор лиш раз цитує за Павликовським), а передовсім історію ліцитацій і аграризації жидівства в Галичині зі статистичних матеріялів, виданих Статистичним Бюром галицького Виділу Краєвого „Wiadomości Statystyczne“, цікава теж і багата в цифри праця проф. Caro („Der Wucher“). Цитує проф. Мицюк у своїй праці погляди на жидівське питання Драгоманова, Костомарова, Чубинського, варта було б теж пригадати полєміку Франка з жидівською пресою в 80-их рр. (передрукована в „Наймах у сусідів“, Львів 1914 р.). Багато цікавого можна призбирати в публікованих у останніх часах матеріялах до історії мартирольогії галицького селянства й духовенства в Галичині з вибухом світової війни, в талєргофських і ін. причинках. Взагалі проф. Мицюк, порівнюючи жидівську проблєму на Україні та в інших краях, поминає довоєнну Австрію, якої столиця була столицею й Ротшільдів і взагалі стояла під сильним впливом жидівського лібералізму, що сильно дав себе відчути в українській Галичині. Це все, вважаю, може бути придатним авторові при виданні своєї праці в якійсь чужій, світовій мові, про що треба конечно подбати, кому слід.

Др. І. Витанович.

З преси і журналів.

Мета, ч. 16, ст. 7: „Під такою назвою („Українська Жорж Занд“) виголосив п. П. Зайцев 14. IV. с. р. у Львові виклад про любовні скандали української письменниці... зацікавлення серед публики викликав головно тим, що з особливою насолодою розпорпував гній неморального еротично-скандального життя нашої письменниці, намагаючись досить недвозначно відшифровувати навіть вистрижені місця з її інтимного листування... Хто у прилюдному викладі ідеалізує безтурботну еротично-сексуальну розперезаність жінки,... того ми мусимо уважати деморалізатором, не вважаючи на його тогу професора, чи дослідника... Теляче захоплення літературних рецензентів (Л. Н. в „Нов. Часі“ з 22. IV. і М. Р. в „Ділі“ з 18. IV. с. р.) нашої ліберальної щоденної преси, які намагалися передати своє захоплення (тим рефератом)

широким кругам читачів, є для нас доказом повної моральної сліпоти затроєних лібералізмом інтелігентів"...

Гай, гай! Чим то вже виповнюють наші ліберали „порожнечу між ідеєю і формою". Внедовзі готові ще зачати ліберальну ударну кампанію в доказуванню, що справжня історія літератури, це історія сексуалізму кожного письменника!

Пан Л-ий з Варшави написав в своїм листі до „Вістника" (з приводу нападу „Ми") таке: ...„(Вістник) не повинен звертати уваги на глупі напади, а робити й далі своє діло — виховувати душу українця не з психольоґією Чінгіз-Хана чи Тугай-бея, але з психольоґією европейця" („Вістник" 317 с. р.). Саме й в тім річ, Пане Л-ий, щоб „Вістник" не виховував Тугайбеїв! Донцов хоче виховати якнайбільших хижаків в людськім тілі (гл. зміст його реферату в Н. Часі з 13. XII. 1933.). Будь ласка, скажіть (може Донцов Вас виручить), яка ріжниця між людиною-хижаком і Тугайбеєм? Чи не хижака саме хотів змалювати і змалював Сєнкевич в постаті Тугайбея? Другою догмою Донцова це „експанзія для самої експанзії без мети, для самої насолоди". А ось такий прекрасний знавець культур як Георге в своїх „Книгах" (1895) твердить рішуче, що така саме експанзія й як її неминучий наслідок — здвиг деспотизму, це якраз „вічна форма орієнту", а не окциденту (гл. ближче 165 ст. в цім числі). Ні! Всупереч твердженням Донцова (Вістник 142. с. р.) Георге таки є з нами! Донцов пішов рішуче задалеко на захід,.. а земля округла!

Німецький письменник і фільософ Шпенглєр, якого погляди лягли в основи націоналсоціялізму, (а теж донцівської ідеольоґії), коли побачив свою ідеольоґію в практиці, видав книжку „Jahre der Entscheidung. I. Teil: Deutschland und die welt-geschichtliche Entwicklung. München 1933, в якій виступив з острою критикою ідей націонал-соціялізму. Довкруги книжки піднялась буря націоналсоціялістичних письменників. Називають її „євангелією тих, що не хочуть вимовляти другої частини слова „націоналсоціялізм", а її автора — „автором генерального пляну контрреволюції", „типічним проявом упадку", „пізним скептиком, виразником підупалої буржуазної інтелігенції", „дентистом, що хоче вирвати соціялнаціоналізмові його соціялістичні зуби". Там теж висунув Шпенглєр питання, чи націоналсоціялізм є лиш новим варіянтом соціялізму, подібним до попередних революційних соціялізмів, чи є протисоціялістичною контрреволюцією (Россія і Словянство, ч. 231. за квітень 1934.).

Нові книжки.

(25. III. — 25. IV. і доповнення попередних виказів)

Нарциз Лукіянович: Князь Олег Віщий. Поема. „Ізмараґд". Вінєта С. Гординського. Л. 1934, м. 16⁰, 32.

О. Подільський: „Хоч неладно але складно. Приказки. Накл. автора. Тернопіль 1934, м. 16⁰, 80.

На новий шлях. Збірка відродженецьких віршів. Накл. протиальк. Т-ва „Відродження". Л. 1934, 32⁰, 32.

В. Будзиновський: Гремить. Історична повість. Л. 1934. Накл. І Тиктора. Укр. бібл. ч. 3 (15), 16⁰, 128.

Ю. Липа: Козаки в Московії. Роман із XVII ст. Вінєта М. Бутовича. „Народній Стяг" 1934, м. 8⁰, 234+VI.

С. Єленський: Хваліте Господа (Галлєю-яг). Євангельська повість. На українську м. перел. о. С. Сапрун. Вид. ЧСВВ в Жовкві, кн. 172. 1934, 16⁰, 118.

О. Цегельська: Слідами босих жінок та інші оповідання. Вид. відділу Т-ва В. П. У. В. у Самборі. Самбір 1934, 16⁰, 66.

В. Кархут: Поклик вольних. Нариси з життя звірят. Накл. І. Тиктора. Л. 16⁰, 50.

А. Чайківський: Богданко. Істор. опов. з II. пол. XVI. в. Вид. „Просвіти". Л. 1934, 16⁰, 64.

—

О. Скалозуб: Любов на розказ. Комедія в І дії (за А. Мюсетом).

Бібл. Аматорс. Театру ч. 14. Вид. „Рекорд“. Коломия 16⁰, 32.

Мольєр: Чудодійний лікар (Лікар поневолі). Комедія в III актах. Бібл. Аматорс. Театру ч.15. Вид. „Рекорд“. Коломия, 1934, 16⁰, 56.

—

Ф. Коковський: За Україну. Збірка. Діточа бібліотека. Вид. „Світ Дитини“. Л. 1934, 16⁰, 64.

Браття Ґрімм: Казки. Вид. „Світ Дитини“. Л. 1934, 16⁰.

—

Календар гумору й сатири на 1934 р. Л. 1934, вел. 8⁰, 72.

Л. Ясінчук: Поміж морями. Подорожні завваги. Накл. автора. Л. 1933 м. 16⁰, 68.

———

„Богословія“, науковий тримісячник. Видає Наукове Богосл. Т-во Львів, 1934. Том XII. кн. 1. Зміст: Dr. Baslius Baran: De ortu et iuribus vicarii generalis; Ів. Шпитковський: Рід і герб Шептицьких (продовження); Д-р Мик. Руснак: Богословські книги Східної Церкви про примат Папи; Вибрані питиння; Огляди й оцінки; Всячина-хроніка; Богословське Наукове Т-во; Книжки й часописи.

П. Аллерд: Святий Василій Великий. Переклад з франц. Вил. ЧСВВ в Жовкві, кн. CLXII, 1933, 8⁰, 186+2 нпґ.

Ф. Крушинський: Тарас Шевченко. Незримий Вожд України. Вид. „Української Визвольної Бібл.“, Париж, 1934, ст. 20.

Велика Історія України. Зошит 3. Вид. Ів. Тиктора. Л. 1934, вел. 8⁰, 48 ст.

Андрій Яковлів: Московські проєкти договорних пунктів з гетьм. Ів. Виговським. Домет Олянчин: До історії торговлі України з Кримом (1754—1758). Miscellanea (М. Возняк: До справи архіву Мазепи; Т. Коструба: Чи „Теркова“ Са'деддіна — Чортків?; М. Возняк: Пилип Орлик у пісні про Ведмедівку; Укр. сатира на царицю Анну з 1735 р.). Записки Н. Т. Ш. у Львові. т. CLII, вип. III. Праці іст.-філос. сек. за ред. І. Крипякевича.

Проф. Вол. Горбачевський: Ідеократизм, ч. 1 Мукачів 1933, 120 ст.

Др. К. Коберський: Україна в світовому господарстві. Вид. Українська Стрілецька Громада в U. S. A. Прага 1933, 8⁰ 79 + 8 ілюстр. + III індексу.

Звіт з діяльности „Маслосоюзу“ і замкнення рахунків за рік 1933. Накл. „Маслос.“, Л. 1934. м. 4⁰, 40.

———

Волод. Січинський: Олександер Антоній Тарасевич, 1672—1720. „Українське ґраверство“. Прага 1934.

Андрієнко. Текст Волод. Січинського. Вид. Асоціяції Незалежних Українських Мистців. Л. 1934.

П. Ковжун: Гриценко (студія про мистця в укр. і франц. м. з 29 репрод. образів). Вид. АНУМ. Серія: Сучасне Укр. Мистецтво. Л. 1934.

Народні вишивки. Накл. Книгарні „Р. Ш.“ 12 кольорових таблиць. Л., 1934.

———

На Шевченкові Роковини. Збірка пісень на діточий хор. Зааранжував Богдан Вахнянин. Вид. „Світ Дитини“ у Львові вел. 8⁰. 20.

Волинські українські пісні на мішані хори. Згармонізував М. Тележинський. Варшава. 1934. 16. стр. нотного формату.

С. Людкевич: Музика до текстів М. Шашкевича. Л. 1934.

Із репертуару ревелерсів: Пощо — танґо — пісня. Слова й музику улож. О. Курочко. Аранж. Е. Козак. Л. 1934.

А. Рудницький: Гимн Союзу Українок. Л. 1934.

———

І. Блажкевичева і О. Кобринський: Культурна родина. 1934. 16⁰

Астрономія. Накл. О. Ґоцької. Бібл. „Мій світогляд“ Перемишль 1934, 45 ст.

І. Ф. Галицький: На виховній позиції. Про навчання дома та збірні корепетиції. Львів 1934. Накладом „Рідної Школи“. м. 16⁰, 30.

Др. І. Басюк: Полове життя та венеричні недуги. Бібл. „Пролом“. Вид. „Рекорд“ ч. 9. Коломия 1934, 16⁰.

Др. М. Стахурський: Про деякі хороби птиць та їх лікування. „Сільс. Госп.“ у Львові. Жовква 1934, 16⁰.

„Пластовий впоряд“. В-во „Український Пласт“. Прага, 1934. Стор. 32. Форм. 16⁰.